

БЕЛАРУСКІ

BELARUSIAN DIGEST

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

ў АМЭРЫЦЫ

ДАЙДЖЭСТ

№ 4 (6)

Красавік

1994

April

Год выд. 2

ВЯЛІКДЗЕНЬ (ПАСХА)

Жыццё, Радасць, Перамога й Надзея

Калі людзі й народы духова былі яшчэ ў сваім дзіцячым веку, яны разумелі ўсе рухі й падзеі ў прыродзе цяміна, невыразна, падзіцячаму. Яны, як дзеці наагул, ставілі сабе мноства розных пытанняў і давалі адпаведныя адказы на іх. Яны бачылі, што пад уплывам сонца прырода ажывае, пакрываецца цудоўнымі краскамі й карыснымі расьлінамі, якія даюць ім хлеб ды іншыя сродкі да жыцця, прыносяць ім радасьць і задавальненьне, таму й прыйшлі на думку, што сонца й ёсьць творца ўсяго, у тым ліку й іхнага жыцця. Дзеля гэтага ў шмат якіх народаў, у тым і нашага беларускага, паўстала радаснае сьвята Вялікае, сьвята сонца, як іхнага дабрадзея й пераможцы над зімою — злом.

Так доўга блудзілі людзі, пакуль Гасподзь Бог не прасьвятліў іхны розум Сваім Духам Сьвятым, не адкрыў ім, што тое сонца, якому яны пакланяюцца, толькі маленькая пясчэнка ў бязьмежным сусьвеце, створаным Ім, Тварцом ўсяго, што мы бачым і што ня бачым. Таму адзіна Яму належыць слава й паклон. На жаль, яшчэ доўга й пасля гэтага Адкрыцця Бога багавыя народы прадаўжалі прапавяць у цемры, акрамя народу жыдоўскага, які верыў ужо тады ў Адзінага Бога Жывога.

Але вось споўнілася поўня часу, і на зямлю прыйшоў Сам Сын Божы, Ісус Хрыстос, каб паказаць усім людзям і народам — Праўду, Шлях і Жыццё. Мала таго, Сваім уласным жыццём, як Чалавек, Сваёю Сьмерцю й Уваскрасеньнем, Ён ня толькі паказаў нам Адзінага Бога Жывога, Сам будучы Ім, але Сваёю Крывёю змыў наш грэх першародны, вызваліў нас ад насьледку яго — сьмерці, дараваў нам жыццё вечнае — **несьмяротнасьць**, і гэтым паказаў нам вялікую мэту нашую: вечную й невымоўную радасьць разам з Ім, Тварцом нашым! Хрыстос, Сын Божы, падняў нас з сьвету матэрыі ў сьвет несьмяротнага Духа, адкрыў нам шлях да Неба, даў нам магчымасьць стаць падобнымі Ангелам сьвятым! Што-ж можа быць большым ад гэтага нашага гонару, ад гэтага нашага радасьці?

Але Ісус Хрыстос, як Бог, добра ведаў, што для духова паўшых людзей вельмі цяжка зразумець гэтае вялікае, слаўнае й радаснае прызначэньне іх, гэтую перамогу Духа над матэрыяй, таму Ён збудаваў Сваю Сьвятую Царкву — Сваё Валадарства Божае на зямлі, каб людзі дасканаліліся, расьлі й узмацняліся духова й поўніліся **надзеяй** на асягненьне гэтае велічнае мэты сваё: злучэньне з Богам тут на зямлі дзеля вечнага злучэньня з Ім на Небе.

Гэтае ўзьняццё людзей з цемры да сьвятла, гэтая магчымасьць злучэньня з Усемагутным Богам, радасным рэхам адбілася ў душах шматлікіх народаў, а таксама й нашага беларускага. А таму, што для душы нашай адкрыўся шлях да вышняй Нябесных праз Сьмерць і Уваскрасеньне Ісуса Хрыста, гэтае Сьвята нашае — **ВЯЛІКДЗЕНЬ** і сталася для нас найбольшым Сьвятам, Сьвятам жыцця, радасьці, **перамогі й надзеі!**

Гэта запраўды наш Вялікі Дзень, таму народ наш і назваў гэтае Сьвята Вялікаднем. Адкуль-жа паходзіць назва? Пасха? Назва гэтая не прыпадковы, ён мае сваё карэнні ў Старым Запавеце, дзе ён быў сымбалам непараўнальна большага Сьвята — Уваскрасеньня Хрыстовага. Дванаццатая глава 2-ой кнігі Майсея апавядае нам, што Гасподзь Бог загадаў яму, напярэдадні выхаду з няволі Егіпскае, каб у кожнай жыдоўскай сям'і быў заколены бездаганны баранчык, а крывёю яго былі памазаныя дзьверы.

ХРЫСТОС УВАСКРОС! ЗАПРАЎДЫ ЎВАСКРОС! РАДУЙЦЕСЯ!

Дзеля чаго? Дзеля таго, што ў гэтую ноч Бог паслаў Свайго Ангела для апошняга пакараньня бязбожнага Егіпскага фараона й народу яго. Ангел праходзіў па ўсіх хатах, пачынаючы ад палацу фараона, і адбіраў жыццё ўсяму першароджанаму, але, бачучы кроў на дзьвярох хатаў жыдоўскіх, каля іх "праходзіў паўз", што пажыдоўску значыць: "пассах", а паангельску: "пассовэр". Таму "пассах" для жыдоў, гэта іхная "Апошняя Вячэра" у Егіпце, і "Пассах" стаўся для іх пасля ўспамінаў вызваленьня іх з няволі. Таму й спажываюць яны яе й цяпер адзетымі ды з кіямі ў руках, як-бы гатовыя ў дарогу, як гэта было тады ў Егіпце, бо-ж у гэтую ноч яны й выйшлі з яго.

Тысячу-ж гадоў пазьней гэты "пассах" стаўся пачаткам Новага Запавету. Ён стаўся Запаветам новае вялікае Ласкі Божае да людзей: ён стаўся **Тайнай Вячэрай** Спасьцеся нашага й Ягонім выхадам у Сад Гефсіманскі, а з яго на пакуты Крыжовыя. Гэта быў ужо зусім іншы "Пассовэр": тут пралілася кроў не баранчыка, а Самага Сына Божага. Таму й насьледнікі гэтае Ахвяры былі зусім іншыя: вызваленьне з цемры грахоўнае душаў нашых і адкрыццё нам ня брамаў места, а — **Дзьвярэй Раю!** Хрыстос падняў на Крыж Цела Сваё і праліў на ім Сваю Кроў, таму Ён запаведаў нам праз сьв. Апосталаў на Тайнай Вячэры злучыцца з Ім праз спажываньне Ягонага Цела й Крыўі ў постаці хлеба й віна ў сьв. Пры-

часьці. Тымчасам як у жыдоў і цяпер засталіся сымбалам Запавету — злучэньня з Богам, мяса баранчыка й праснакі, таму й тут розьніца надта вялікая. Таму-ж, што Тайная Вячэра Ісуса Хрыста з сьв. Апосталамі адбывалася, як кажа нам сьв. Пісьмо, беспасярэдня перад жыдоўскім "пассах", а першымі хрысьціянамі былі пераважна жыды, да таго ў той час усюды панавала грэцкая мова, на якой "Пассах" пісаўся — "Пасха", дык яны ахвотна й прынялі гэты назваў.

Адсюль назва "Пасха" перайшоў у мовы шматлікіх народаў з невялікімі зьменамі. Так у французаў: Paques, у італьянцаў: Pasqua, у гішпанцаў: Pascuas у партугальцаў: Pascoa, у румынаў: Pasti, у албанцаў: Pashke. Нават у такіх народаў, як туркі: Paskaliya у армян: Pasck, у грузін: Pask. Цікава, што іншыя германскія народы адкінулі свае паганскія назвы й прынялі іх з сьв. Пісьма. Так Вялікдзень у Галандыі называецца: Paasch, у Даніі: Paaske, у Нарвэгіі: Paske, у Швэдыі: Pask, у Ісьляндыі: Pascar. Таксама цікава, што самыя грэкі ўжываюць для Вялікадня назваў "Лямпра", што значыць, бліскуе, зьяўчае сьвята. З часам гішпанцы пашырылі свой назваў "Паскуас", што ў іх значыць наагул "сьвята", на "Паскуас дэ Рэзурэціён" — "Сьвята Уваскрасеньня", а ў некаторых мясцовасьцях Італіі Вялікдзень называюць "Паска дэля уова" — "Сьвята яек", як сымбаль вечнага жыцця.

Так вось па ўсім шырокім сьвеце хрысьціянскія народы маюць сваё супольнае вялікае Сьвята, сваю супольную радасьць, радасьць жыцця й перамогі. Таму й сьвяткуюцца яно вельмі ўрачыста, фактычна ўжо пачынаючы ад Вербніцы. Апошні, Страстны, тыдзень перад Вялікаднем ужо кожная хрысьціянская сям'я ўважае сьвятым, каб духова й матэрыяльна падрыхтаваць сябе дастойна спаткаць яго. Бязумоўна, асабліва ўрачыста й велічна спатыкаюць яго славянскія народы, а перадусім праваслаўныя, што сталася пад уплывам грэкаў, ад якіх мы перанялі й Вялікоднае прывітаньне: **Хрыстос Уваскрос! Запраўды Уваскрос!** (Хрыстос Анэці! Аліцінос Анэці!).

З усіх-жа славянскіх народаў найбольш урачыста й радасна сьвяткуе Вялікдзень наш Беларускі Народ. Аб гэтай велічы й радасьці Вялікага Дня маглі-б бясконца апавядаць нашыя старэйшыя людзі, якія мелі шчасьце яшчэ малымі сьляпыцца ў Царкву, пачынаючы ад Вялікага Чацьвярга, і аж да Сьветлае Заўтрэні ўначы на Нядзелю, а пасля — валадобнікі, сьпелы й вясёлыя гульні праз некалькі дзён! І радасным рэхам адбівалася яно ў душах і сэрцах малых і старых праз увесь год, каб ад новай Вербніцы зноў рыхтавацца да яго! Таму, хоць усе народы, не зважаючы на свае розныя назвы Вялікадня, бачаць у ім той самы змест, і багаты, радасны, містычны сэнс, аднак, чароўнасьць і краса яго найлепш праўдліваеца ў чыстай беларускай душы! Бо толькі душа нашага народу поўнасьцю адлюстроўвае змест і сэнс Вялікадня: цвёрдую веру ў перамогу жыцця над сьмерцю, добра над злом, праўды над маной, сьвятла над цемрай, свабоды над зьдзекам і гвалтам, ад якіх мы можа больш ад іншых цяпелі. Таму наш Народ запраўды шчыра й радасна сьпяваў і верыў, што "Сам Хрыстос і ў нас па зямлі хадзіў"... І мы цяпер будзем цвёрда верыць, што Ён зноў будзе хадзіць па зямельцы Вольнае й Незалежнае Беларусі! **Хрыстос Уваскрос! Запраўды Уваскрос! Радуйцеся!!!**

С. Клім
«Голас Царквы» — 1955 г.

АД РЕДАКЦЫІ

Матэрыялы задаўленыя на больш як 30 дзён, рэдакцыя не выкарыстоўвае... Пры дасылцы выразкаў з іншых выданьняў, просім абавязкава падаваць назву і дату публікацыі з якое гэты матэрыял узяты.

Лісты ў Рэдакцыю падпісваюцца толькі ініцыяламі, хіба што аўтар выразна зазначае, што хоча бачыць сваё поўнае прозьвішча.

Просім дасылаць адрасы зацікаўленых чытачоў, — мы вышлем ім некалькі пробных прымернікаў нашае газэты.

ШЧЫРА ДЗЯКУЕМ Усім нашым дабрадзеям, якія прыслалі пасільныя ахвяры на выдавецтва. Дякуем!!!

Пра ўсе няўвязкі з пачтоваю перасылкаю, просім паведамляць нас неадкладна...

БЫЛА ТАКАЯ ДЗЯРЖАВА...

"Зьвязда"

ДА 76-Й ГАДАВІНЫ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ

Не адно дзесяцігоддзе гэта падзея ўспрымалася ў нашым грамадстве неадназначна. Больш таго, яна падзяляла не толькі вучоных і даследчыкаў, а і грамадскія рухі і аб'яднанні на два, так бы мовіць, лагеры, якія ўспрэчках, у спраўднай барацьбе за сваю правату нярэдка не выбіралі слоў, «ацэнак» і эпітэтаў... Прадстаўнікі доўгі час

«пануючай» ідэалогіі адназначна лічылі факт стварэньня Беларускай Народнай Рэспублікі спробай стварыць буржуазную дзяржаву-насьць у Беларусі, а тых, хто стаў ля вытокаў БНР, называлі не інакш, як беларускімі нацыянал-экстрэмістамі... Аднак надышоў час чыстага аналізу тых неадназначных, часам супярэчлівых падзей, са спецхранаў і сховішчаў

былі абнародаваны «звышсакрэтных» дакумэнты, і ацэнкі і вывады пачалі мяняцца, набываць большую рэальнасьць, акрэсьленасьць, праўдзівасьць.

... З перамогай Вялікага Кастрычніка аб дзяржаўнасьці Беларусі ніхто не веў гаворкі. Пра гэта ў першую чаргу сведчыў той факт, што ў кіруючыя органы ўлады практычна не ўваходзілі прадстаўнікі беларускай нацыянальнасьці. А калі на наш край пачалося нямецкае (кайзераўскае) наступленьне, бальшавікі наагул пакінулі Беларусь сам-

насам з ворагам. У пачатку сакавіка 1918 года савецкі ўрад падпісаў Брэсцкі мірны дагавор, у адпаведнасьці з якім Беларусь з'явілася свайго роду закладам пад шасцімільярдную кантрыбуцыю, што Масква абавязалася выплаціць Берліну. Але ж раней, на Усебеларускім з'ездзе ў снежні 1917 года Леў Троцкі ад імя бальшавікоў абяцаў, што лёс нашай Айчыны без удзелу прадстаўнікоў яе вырашацца не будзе.

(далей на бач. 2-ой)

BELARUSIAN DIGEST

Беларускі Дайджэст
1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI. 49546
USA.
Phone: (616) 942-0108

Publisher & Editor -- Nikolas Prusky
Выдавец і рэдактар -- М. Прускі

Артыкулы і дапісы могуць выяўляць пагляды, зь якімі рэдакцыя не згаджаецца.

(Працяг з бач. 1-ай)

У такіх вольных умовах абарону правоў Беларусі і паўсталі прадстаўнікі народа, абраныя на тым жа Усебеларускім з'ездзе. 9 сакавіка 1918 года выканком Рады з'езда прыняў Другую Статутную грамаду да народаў Беларусі, у якой фармальна абвешчалася Беларускай Народнай Рэспубліка. Гэта стала адзіна магчымым у тых умовах адказам на імперыялістычную палітыку кіраўніцтва Расіі і акупацыйных улад кайзераўскай Германіі. Абвешчалася ўсеагульнае, прамое і роўнае выбарчае права,

грамадзянам прадстаўляліся свабода друку, права ствараць палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі, прафсаюзы, гарантаваліся права на забастоўкі, свабода сумлення, недатыкальнасць асобы... Зямля, яе нетры, лясы і воды абвешчаліся ўласнасцю рэспублікі. Зямля перадавалася ў спадчынае карыстанне таму, хто на ёй працуе. Уводзіўся васьмігадзінны рабочы дзень. Усім без выключэння нацыянальным меншасцям прадстаўляліся права на нацыянальную аўтаномію, а іх прадстаўнікі ўключаліся ў састаў Рады БНР.

Аднак ні ў Расіі, ні ў Германіі Беларускай Народнай Рэспубліка была не прызнана. І тады 25 сакавіка 1918-га Рада БНР абвешчала незалежнасць Беларусі ў Трэцім Статутнай грамаце. Былі ўзаконены заваёвы Лютаўскай і часткова (перадача зямлі сялянам без выкупу) Кастрычніцкай рэвалюцыі. Але германскія акупацыйныя ўлады не дазволілі развіцця беларускай дзяржаўнасці. Кайзераўцы пераахаджалі ствараць мясцовыя органы ўлады, не дазволілі мець беларускае войска, суд, паліцыю. Не дазволілі гэта і польскія акупанты ў 1919-м... А калі

двойчы — у 1919 і 1920 гадах — абвешчалі стварэнне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, большабавікі, падзяліцца ўладай, запрацілі ў кіруючыя органы прадстаўнікоў рэальна існаваўшай БНР у іх не хапіла мужнасці.

Ідэалы Беларускай Народнай Рэспублікі сёння ўсё больш і больш набываюць рэальнасць, уласнае ў жыццё. І гэта трэба ведаць і памятаць. Усім і кожнаму з беларусаў.

Жыве Беларусь!
Анатоль МЯСНІКОЎ.

РЭЗАЛЮЦЫЯ

святкавальнага сходу на адзначэнне 76-х угодкаў абвешчання незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, праведзенага ў Нью-Брансвіку, Н.-Дж., у нядзелю 27 сакавіка 1994 году.

ДЗЕЛЯ ТАГО, ШТО ў Рэспубліцы Беларусь маюць адбыцца да 26 чэрвеня 1994 году прэзідэнцкія выбары; і

ДЗЕЛЯ ТАГО, ШТО гэтыя прэзідэнцкія выбары, калі-б яны былі свабодныя, маглі б падмацаваць дэмакратыю і палепшыць шанцы на выхад з эканамічнага, сацыяльнага і культурнага крызісу, гэтак чынам узмацняючы мір ды супрацоўніцтва ў рэгіёне; і

ДЗЕЛЯ ТАГО, ШТО ў Рэспубліцы Беларусь афіцыйныя ўлады гвалтуюць права чалавека і заіскаюць грамадзянскія свабоды, арыштоўваюць ды пераследуюць дэмакратычных актывістаў і кіраўнікоў свабодных прафсаюзаў; і

ДЗЕЛЯ ТАГО, ШТО ў Рэспубліцы Беларусь урад усё яшчэ трымае пад сваім кантролем сродкі масавай інфармацыі, якія недаступныя дэмакратычным партыям і групам, і чыноўніцтва маніпулюе грамадскую думку.

ДЗЕЛЯ ГЭТАГА мы, удзельнікі гэтага ўрачыстага сходу на адзначэнне 76-х угодкаў абвешчання незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, аднадушна пастанаўляем:

ІНФАРМАВАЦЬ амэрыканскае грамадства і амэрыканскія ўлады аб фактах парушэння правоў чалавека ў Рэспубліцы Беларусь;

ПРАСІЦЬ урад Злучаных Штатаў і адпаведныя амэрыканскія і міжнародныя арганізацыі паслаць у Рэспубліку Беларусь назральнікаў на час заплянаваных там выбараў, каб прасачыць існае правядзенне;

ПРАЦЯГВАЦЬ ПОШУКІ медычнае дапамогі для людзей на Беларусі, што пакутуюць ад чарнобыльскае радыяцыі;

ЗВЯРЖУЦЬ УВАГУ міжнароднае грамадзкасць на генацідныя расстрэлы ў 1937-1941 гадах у Курапатах пад Менскам, дзе ляжыць каля чверці мільёну базілінных ахвяраў сталінскага рэжыму, ня прызнаных афіцыйнымі ўладамі Беларусі і без пакаяння гэтых уладаў;

ПАДАХВОЧАЦЬ амэрыканскіх грамадзянаў, асабліва тых, што маюць сваякоў у Беларусі, наведваць Рэспубліку Беларусь, бо гэтакія наведванні пашыраюць міжнароднае паразуменне, спрыяюць дзелавым кантактам паміж Беларусіяй і Злучанымі Штатамі ды ўмацоўваюць справу дэмакратыі.

Ігар Сінякевіч

Хто?

15 сакавіка Вярхоўны Савет Беларусі прыняў новую Канстытуцыю рэспублікі, якая прадугледжае ўвядзенне моцнай прэзідэнцкай улады. Пасля Канстытуцыі, прэзідэнт са згоды парламента назначае і вызваляе ад пасады прэм'ер-міністра, міністраў замежных спраў, фінансаў, абароны, унутраных спраў, старшыню Камітэта дзяржаўнай бяспекі. Астатнія міністры і кіраўнікі вярхоўных структур выканаўчай улады назначаюцца прэзідэнтам без згоды Вярхоўнага Савета.

Прэзідэнт з'яўляецца Галоўнакамандуючым Узброеных Сіл рэспублікі. Ён таксама валодае правам вета, якое пераадольваецца пры паўторным разглядзе законапраекта ў парламенце рашэннем 2/3 галасоў. Прэзідэнт не валодае правам роспуску парламента. Імпічмент прэзідэнта магчымы ў выпадку парушэння ім закона і праводзіцца па рашэнню парламента, прынятага 2/3 галасоў.

У рамках Закона аб парадку ўступлення ў сілу Канстытуцыі не ўдалося вырашыць пытанне з устанавленнем гранічных тэрмінаў правядзення выбараў прэзідэнта і парламента. Прапанова правесці выбары прэзідэнта ў першым паўгоддзі 1994 года сабрала 211 галасоў. Гэта больш за 50 працэнтаў (174), але менш за неабходныя 2/3 (231) галасоў. А вось за правядзенне парламенцкіх выбараў у 1994 годзе выказалася нават менш за палову дэпутатаў — 145. І хоць парламентарыям ужо раздзідзены прэзідэнтскія абавязкі аб вызначэнні тэрмінаў выбараў у Вярхоўны Савет на 20 лістапада 1994 года, зусім магчыма, што датэрміновыя парламенцкія выбары не адбудуцца і дэпутаты захаваюць паўнамоцтвы да сакавіка 1995 года.

З выбарамі прэзідэнта прасцей. Як паказала галасаванне, больш за палову парламентарыяў выступаюць за правядзенне прэзідэнцкіх выбараў у першым паўгоддзі. Пасля прыняцця Канстытуцыі і Закона аб парадку ўступлення яе ў сілу выбары можна назначыць прастай большасцю. У бліжэйшыя дні Вярхоўны Савет разгледзіць Закон аб выбарах прэзідэнта і хутчэй за ўсё вызначыць дату выбараў на 26 чэрвеня. Прынамсі, гэтую дату як магчымую называў спікер М. Грыб.

Хто стане першым прэзідэнтам? Патэнцыйных кандыдатур не так шмат. Па Канстытуцыі і Закону аб выбарах прэзідэнта (ён яшчэ не прыняты) устанаўліваюцца даволі жорсткія нормы для жадаючых балатэравацца на гэтую пасаду: неабходна падтрымка 70 дэпутатаў парламента, ці 100 тысяч подпісаў выбаршчыкаў. Прайці праз гэтыя сіта змогуць нямногія, і іх імёны вядомыя. Без сур'ёзнай боязі памыліца можна меркаваць, што ў выбарчых бюлетэнях акажуцца імёны Кебіча, Лукашэнка, Пазняка, Шушкевіча і, магчыма, Карпенкі...

— НАРОДНАЯ ГАЗЕТА

Мікалай ГАЛКО

Учарашні дзень ужо стаў дабыткам гісторыі, і быў ён не падобны на ўсе астатнія. Большасць дэпутатаў вырашыла адначыць яго чырвоным колерам у календары, зрабіць святочным. У зале з нагоды прыняцця Асноўнага Закона дзяржавы — Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь — адбыўся прасты ўрачысты рытуал: дэпутаты ўсталі з месцаў і воплескамі віталі завяршэнне маратонскай заканатворчай дзейнасці. Яна была цяжкай, і неаднойчы гучалі песімістычныя прагнозы, што гэтаму складу Вярхоўнага Савета Канстытуцыі не прыняць. Але змрочныя песімізм вымушаны быў саступіць перад рашучымі арганізацыйнымі захадамі дэпутатскай большасці. Працэс зрушыўся з мёртвага пункта, калі да галасавання імённымі бюлетэнямі прыступілі нават зацятых прагультыкаў.

Апазіцыя БНФ па-ранейшаму лічыць гэты наватвор незаконным, што падкрэслівалася і учора. Асобная думка ўжо не змагла паўплываць на вынікі.

Як вядома, усе артыкулы Канстытуцыі былі прыняты ра-

ней, але учора разглядаўся шэраг паправак — дэпутаты атрымалі яшчэ адну магчымасць палепшыць сваё дзецішча.

Працяглая дыскусія, напрыклад, атрымалася вакол папраўкі Барыса Гетца. Яна тычылася маладых людзей, што заканчваюць дзевяць класаў і вымушаны заставацца без працы. Дэпутат-ветэран настойваў, каб дзяржава гарантавала ім магчымасць атрымаць спецыяльнасць у прафесійна-тэхнічных вучэбных устаноў і тэхнікумах. "Калі маладых людзей без спецыяльнасці выкідаць на вуліцу, іх падбярэ і зацягне кримінальнае асяроддзе", — гаварыў Барыс Гец.

У кіраўніку рабочай групы дэпутата Васіля Шаладонава знаходзіліся іншыя аргументы: маўляў, маладыя доўгі час будучы знаходзіцца на ўтрыманні дзяржавы.

У падтрымку прапановы Гетца выступілі дэпутаты розных палітычных накірункаў. Гэта і Ніл Гілевіч, і Васіль Шацка, і Леанід Козік, і Іван Смолья, і іншыя. Яна стала адной з нямногіх, што ўвайшла ў канчатковы тэкст.

Не абышлося без спрэчак перад галасаваннем за Канстытуцыю ў поўным аб'ёме. Менавіта ў гэты момант Лявон Баршчэўскі

аспрэчваў законнасць галасавання імённымі бюлетэнямі. Уладзімір Грыбанаў засцерагаў ад таго, што будучы прэзідэнт краіны, паводле патрабаванняў Канстытуцыі, будзе залішне залежаць ад Канстытуцыйнага суда. Гэтая акалічнасць, на думку Грыбанава, можа прывесці да паралічу прэзідэнцкага ўплыву. Павел Холад недаўменна пытаў у старшынствуючага на пасяджэнні Мячэслава Грыба, чаму ў такі знамянальны дзень на сесіі адсутнічае прэм'ер-міністр Вячаслаў Кебіч. У адказ прагучала рэпліка: "Трэба аб гэтым спытаць у яго самога".

І пасля адбылося галасаванне. Яно атрымалася пераможным для большасці — 236 дэпутатаў выказалі сваю падтрымку Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

Заканадаўчы механізм даволі складаны. Новая Канстытуцыя патрабуе спецыяльнага закона аб увядзенні яе ў дзеянне. Гэта даўка не фармальны дакумент.

Артыкул першы, напрыклад, абвешчае, што новы Асноўны Закон уступае ў сілу з дня апублікавання, што дзень прыняцця з'яўляецца святам. Супраць святочнасці змагалася апазіцыя БНФ. Прагучаў нават выраз, што новы дакумент адг-

Вярхоўнага Савета зацвярджаюцца кандыдатуры кіраўніка ўрада і сілавых міністраў.

Канстытуцыя вызначае не прыярытэт дзяржавы, а з'яўляецца дагаворам паміж асобай і дзяржавай. У ёй таксама прызнана роўнасць усіх форм уласнасці, аднак, як адначылі распрацоўшчыкі, цяперашні заканадаўчы працэс, што датычыцца банкаўскай сферы, мае сур'ёзныя пытанні адносна закладзеных канстытуцыйных правоў. Артыкулы новай Канстытуцыі, паводле слоў удзельнікаў прэс-канферэнцыі, робяць немагчымым скасаванне Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь.

Раздзел аб мясцовым самакіраванні быў названы экспертамі прадуктам кампрамісу. У Канстытуцыі гэты раздзел, можна сказаць, толькі акрэслены. Многія пытанні будучы вырашаны законам аб мясцовым самакіраванні. Канстытуцыя не пераахаджае ў будучыні муніцыпалізацыі мясцовых органаў. Удзельнікі прэс-канферэнцыі асабліва падкрэслілі, што ва унітарнай дзяржаве, якой з'яўляецца Беларусь, павінен быць адзін заканадаўчы орган і мясцовыя Саветы не павінны быць парламентамі.

На думку членаў Канстытуцыйнай камісіі, новая Канстытуцыя будзе працаваць шмат гадоў, хоць, вядома, стаць даўгавечнай, як Канстытуцыя ЗША, не зможа.

Ларыса КЛЮЧНИКАВА.
Белінфарм.

БЕЛАРУСЬ АТРЫМАЛА НОВУЮ КАНСТЫТУЦЫЮ. І ЯШЧЭ АДЗІН СВАТОЧНЫ ДЗЕНЬ

рае ролю бомбы, якая знішчыць дзяржаву. Настрой у большасці дэпутатаў не адпавядаў такім заявам. 244 з іх выказаліся за святкаванне сённяшняга дня. Праўда, Мячэслаў Грыб папярэдзіў аматараў урачыстасцей ад паспешлівасці, заявіўшы, што сёння — яшчэ не свята, сённяшні дзень трэба выкарыстаць для далейшай працы.

Пры абмеркаванні восьмага артыкула названага законапраекта, які вызначае тэрміны прэзідэнцкіх выбараў і выбараў Вярхоўнага Савета, дыскусія зацягнулася. У законапраекце запісана, што выбары першага прэзідэнта павінны адбыцца не пазней першага паўгоддзя 1994 г. Тут узнікае даволі істотная недаразумнасць: да канца вызначанага тэрміну засталася тры з паловай месяцы, а новая Канстытуцыя адводзіць на падрыхтоўку вельмі важнага дзяржаўнага мерапрыемства пяць месяцаў.

Васіль Шаладонаў на гэты конт выказаўся, што для першага ў гісторыі прэзідэнта можа быць зроблена выключэнне. Канешне, у парыве эйфарыі зала хутчэй за ўсё згодзіцца з выключэннем. Але ж ці праведны гэта шлях, калі з самага пачатку ён будзеца на выключэннях-парушэннях?

Нельга не сказаць колькі слоў аб самым пачатку учарашняга дня, аб раздзеле "Рознае". Валерый Ціхіня выступіў у абарону навукі, назваўшы яе лакаматывам, для якога ў сучасны момант няма паліва.

Дэпутат Іван Авін зрабіў асабісты аналіз "Народнай газеты", у якім не знайшлося ніводнага добрага слова ў адрас рэдакцыі.

Дэпутат Аляксандр Абухаў гаварыў аб праблемах ільнаводства. Хібы прыватызацыі жыцця ўскрываў дэпутат Аляксей Ніканчук.

У тым, што ў адной з акруг горада Мінска пачаты збор подпісаў за адкліканне дэпутата, Эрнэст Хаяшоў (дарэчы, ён працуе ў Маскве) бачыць інтрыгі з боку БНФ.

Такім атрымаўся мінулы дзень. А наперадзе яшчэ шэраг важных пытанняў — законапраекты аб выбарах, аб змяненнях у банкаўскім заканадаўстве, аб грашовая-кредытнай сістэме і інш. Так што свята святам, а працаваць трэба шмат і вельмі напружана.

THE IMPACT OF CHERNOBYL

Please contribute to the publishing of **NABAT: THE IMPACT OF CHERNOBYL ON THE PEOPLE OF BELARUS**, which was prepared by the distinguished American human-rights organization Freedom House. This is an English-language anthology of news reports and articles taken from the Belarusian weekly newspaper *Nabat*, and chronicles many of the tragedies that the Bylarusian people have endured during the past seven years, including the astronomical increase in various cancers and other ailments, the deaths of the young "liquidators", and the lives of the "squatters" who have returned to their contaminated, abandoned villages.

One of the primary purposes of the book is to show that the small republic of Belarus was hardest hit by the Chernobyl disaster. Aleksander Solzhenitsyn's Russian Social Fund has already paid for the translation costs of this collection, but we need your help in covering the publishing expenses. Your donation will be tax-deductable, and anything that you will care to offer will be greatly appreciated. Please make out your check to Freedom House, earmark it "Chernobyl Book," and send it to:

Ludmilla Thorne
Freedom House
120 Wall St.
New York, N.Y. 10005

Дыяспара

У суайчыннікаў за мяжой — таксама праблемы

Надзённыя праблемы нашых суайчыннікаў, якія жывуць у Літве, былі абмеркаваны ў час знаходжання ў гэтай рэспубліцы міністра інфармацыі Беларусі Анатоля Бутэвіча і намесніка начальніка аддзела ўпраўлення Савета Міністраў па сацыяльна-культурнаму комплексу Наталлі Голубевай.

У час сустрэч з прэс-сакратаром апарату прэм'ер-міністра Віктарасам Баўбісам, у Міністэрстве культуры і асветы, з кіраўнікамі Шальчыннінскага раёна і ў іншых установах і арганізацыях адзначалася, што на сённяшні дзень у суседняй дзяржаве афішыйна зарэгістравана 6 беларускіх аб'яднанняў, якім яго ўрад, у прыватнасці, Дэпартамент па нацыянальных пытаннях, аказвае падтрымку. Ім прадастаўлены пакой у ДOME нацыянальных меншасцей, дзе ёсць агульная зала для правядзення розных мерапрыемстваў. На іх фінансаванне выдзяляюцца і некаторыя сродкі. Тым не менш нашы суайчыннікі больш спадзяюцца на

дапамогу з боку Беларусі, як маральную, так і фінансавую. Аб гэтым сведчаць і іх звароты з рознымі просьбамі ў наша пасольства.

Прадстаўнікі Беларусі паводзілі таксама ў тэлеграфным агенстве ЭЛТА, рэдакцыі газеты "Наша ніва", на Літоўскім тэлебачанні, былі абмеркаваны праблемы стварэння сістэмы сродкаў масавай інфармацыі на беларускай мове.

У час наведвання беларускай школы пры вільнюскай сярэдняй школе N 17 Анатоля Бутэвіч уручыў яе калектыву бібліятэчку, якая ўключае больш чым 400 кніг.

Белінфарм.

Secretary of Defense Visited Minsk

Secretary of Defense W. Perry was on an official visit to the Republic of Belarus March 23, 1994 and held talks with Minister of Defense of Belarus P. Kozlovski. He was also received by the leaders of Belarus.

The issues of the US support for Belarusian efforts aimed at implementation of denuclearization and the realization of the Nunn-Lugar program for the Safe and Secure Dismantlement (SSD) of nuclear weapons were discussed. The US assistance to Belarus under the SSD program reached \$ 100 million.

The first meeting of the US - Belarusian Joint Commission on Defense Conversion took place. Secretary Perry announced contracts between American and Belarusian enterprises.

It was stated with great satisfaction that Belarus has been in the forefront of nuclear disarmament among the CIS states. In 1993 Belarus and the US concluded pioneering breakthrough agreements which allowed for extensive cooperation in areas of defense conversion, ecological rehabilitation of former missile sites, etc. Belarus also enjoys advanced cooperation with the US in establishing a tight export control system.

The issue of fair compensation to Belarus for the value of the highly enriched uranium in nuclear warheads was discussed also.

The further development of military-to-military cooperation between Belarus and the US was among important subjects of discussion.

Secretary of Defense W. Perry announced the United States' intention to assist Belarus in carrying out conventional demilitarization. The announced program is the first and unique.

The Partnership for Peace initiative was discussed at length during the talks. Secretary Perry was informed that the issue of the possibility and the extent of Belarus' participation in the Partnership for Peace was being closely studied by Commissions of the Supreme Soviet. According to Defense Minister Kozlovski "today Belarus closely cooperates with the USA and other NATO states". Speaking of PFP developments the Minister stressed: "This will remove apprehensions that the frontier between East and West would lie along the Bug-river. The Berlin wall should not be moved over to our border".

William Perry was received by Chairman of the Council of Ministers of the Republic of Belarus Vyacheslav Kebich. Chairman Kebich highly assessed the Secretary's visit as a sign of considerable changes in bilateral relations.

Secretary Perry also met with First Deputy Chairman of the Supreme Soviet of Belarus Vyacheslav Kuznetsov.

The Document on Principles of US - Belarusian Joint Commission on Defense Conversion was signed by Minister Kozlovski and Secretary Perry.

STATE OF ILLINOIS
OFFICE OF THE GOVERNOR
CHICAGO 60601

JIM EDGAR
GOVERNOR

March 18, 1994

Greetings:

As Governor of the State of Illinois, I would like to extend greetings to everyone gathered for the opening of the Belarusian Cultural Display at the James R. Thompson Center, 100 West Randolph, Ground Level, from March 21-25.

It is truly an honor to recognize the Belarusian American community for the contributions it has made to Illinois. This exhibit, sponsored by the Belarusian Coordinating Committee of Chicago, will provide Illinoisans and visitors to Illinois an opportunity to learn more about Belarusia's rich cultural heritage. The acquired knowledge and awareness will benefit all citizens in many ways.

Please accept my best wishes on this special occasion.

Sincerely,

JE:pm

Jim Edgar
GOVERNOR

Жывы Фальклёр!

Анатоля Карчэўскі з Віцебска

Добра жыць на Беларусі,
Так і хочацца спяваць!
Не ляцяць сюды ўжо гусі,
Бо тут нечага кляваць.

Пойдзем, хлопцы, на гешэфты —
Распанеем як адзін,
Калі мы за шклянку нафты
Незалежнасць прададзём.

ANTHONY BIELENIS

One of the founders and pillars of our Belarusian Byzantine Catholic Church died January 21, 1994, at the age of 85. Anthony Bielenis was among the great leaders of our Belarusian Community and was an equally significant contributor to our parish life. Until the consolidation of our Sunday Liturgies into a single service, Tony had been our Slavonic "diak" or cantor. In fact at the time of his death he had been designated Cantor Emeritus. Even after he was debilitated by a series of small strokes, Tony continued to walk to church and to sing at the 9:30 a.m. Liturgy.

Anthony Bielenis Bielenis was one of the scholars of our parish. He could hold his own in symposia and presentations with Bishop Čestaus Sipovich, Vaclaŭ Panucevič, Fr. Chrysostom, Bishop Vladimir, or any learned authority who happened to address Belarusian and ecclesiastical concerns. He was a "partner in crime" with our late great music director Prof. Mykola Kulikovič. Before the formation of the Belarusian Coordinating Committee, Mr. Bielenis was the driving force behind the White Ruthenian Society of Illinois. Whenever your administrator had a question about Belarusian or Byzantine ecclesiastical history or tradition, the unanimous response from the rest of the community was, "Ask Bielenis."

Tony was the confidant of Bishop Vladimir and later of Fr. John McDonnell, our first administrator. There are important documents in parish history that required a signature over and above our late Bishop's. Frequently it was Anthony Bielenis who provided the necessary witness. When I came to Christ the Redeemer and Fr. McDonnell was talking about parish leaders, Anthony Bielenis' name was cited as an excellent source for information and a man of wise counsel.

For most of his life, Tony took care of other people. He watched over his mother-in-law Waleria Budžko and at the same time his brother-in-law Vaclaŭ Panucevič. Both of them predeceased him by a few months or years. He managed the magnificent apartment at 3006 W. Logan and gently but truly fulfilled the role of "spadar."

I can still hear his tenor voice holding up his section in the choir. Now that his work is ended, I am certain he is already secure in his part in the heavenly choir and inspecting the foundations of the pearly gates. He will be missed! Viechnaja Pamiać. Eternal Memory.

У Польшчы
ВЫСОКА ЦЭНЯЦЬ
БЕЛАРУСКІЯ
ЗАПАЛКІ "Звезда"

Нядаўна запалкавая фабрыка ў польскім горадзе Чэхаўіцэ паскардзілася ў Міністэрства прамысловасці і гандлю на празмерны імпорт запалак нізкай якасці з краін СНД, Прыбалтыкі і Балгарыі. Дзяржаўная гандлёвая інспекцыя правярыла якасць імпортнай прадукцыі. Вынік праверкі: цалкам забракаваны запалкі з Эстоніі. Доля браку ў польскай прадукцыі — 24,1 працэнта. А найлепшы паказчык, які дэўна, у беларускіх запалак — толькі 20,8 працэнта браку.

Пра гэты факт паведаміў нядаўна ў гільёвы польскі бізнес-бюлетэнь «БОСС», які выдае Польскае агенцтва друку (РАР).

Валянцін ЖДАНКО.

На прыканцы мінулага году Уладыка Ізяслаў адвёдаў Аўстралію. На здымку Уладыка Ізяслаў, Архіманд. Інаксент і прат. Міхась Бурнос у Царкве ў месцы Адэляйдзе.

Беларуская ваенная акадэмія:
пошукі дасканалых форм

З Гамбурга вярнулася група беларускіх ваенных спецыялістаў, якія займаюцца пытаннямі стварэння ў рэспубліцы ўласнай ваеннай акадэміі.

Як паведаміў карэспандэнт Беларускай акадэміі вучоба старэйшых афіцэраў займае ўсяго 14 тыдняў, а афіцэра генштаба — 2 гады. У былых жа савецкіх ваенных акадэміях (а цяпер расійскіх) падобнае раздзяленне адбываецца на ўзроўні розных навучальных устаноў, і тэрмін навучання ў іх дасягае трох гадоў.

Вячаслаў БУДКЕВІЧ,
БелаПАН.

З АРХІЎНАГА КУФРА...

РАМЕСНАЯ ШКОЛА ў СЛОНІМЕ ў 1943 ГОДЗЕ.
А. Асіпчык з жонкаю былі ў ёй настаўнікамі.

Анатоль АНДРУХОВІЧ

Айчына-маці ў кожнага адна

“Беларуская Мінчушчына”

Час ужо блізі, калі Беларусь заживе самастойнаю годнаю дзяржаваю. Возьмемся разам, наблізім яго, будзем з'яднаныя ў дружным паходзе. І адклінемся на голас Айчыны-маці, што з прочак склікае сваіх дзяцей. Будзем заўжды памятаць: воля — дзеся жыцця чалавека, незалежнасць — дзеся існавання паважачай сябе дзяржавы. Гэта заўжды было падмуркам, галоўнай умовай нармальнага чалавечага суіснавання вольных грамадзян, вольнай, незалежнай, суверэннай дзяржавы...

Мы памятаем: род беларускі — адзіны ў Сусвеце. І маці-краіна адна. Дык паслужым сабе і наступнікам нашым на добрую славу і прыклад. Даруем крыўды, абразы, забыццё. Будзем памятаць сваю найвялікшую ахвярнасць нацыі дзеся здабыцця, альбо захавання свайго гонару, годнасці, нацыянальнага прызначэння.

Пададзім адзін аднаму рукі — з якіх бы краёў, праз які акіяны-моря мы ні паскалі, звернемся да сваіх каранёў, яшчэ і яшчэ пашукаем адказу на хвалюючыя ўсіх нас пытанні: дык хто мы такі, беларусы? Якога роду-племні? Чаму так атрымалася, што амаль кожны трэці з нас — ляхіцы ў зямельцы ці з'ехаў у прочкі... Погляд у мінуўшчыну, пэўне, хоць у нечым прыадкрые вочы ўсім нам.

Першым дзяржаўным утварэннем сярод усходнеславянскіх плямёнаў, з гэтым ніхто не будзе спрачацца, з'яўляецца Полацкае княства. Яно ўзнікла ў канцы першага тысячагоддзя, яшчэ да ўтварэння Кіеўскай Русі. Полацкае княства захоўвала сваю незалежнасць на працягу многіх вякоў і нават тады, калі вымушана было зусім непрацяглы час уваходзіць у склад Кіеўскай Русі, а пасля ў склад Вялікага княства Літоўскага.

Беларусы павінны ганарыцца, што мелі ў часы сярэднявечча сваю магутную дзяржаву — Вялікае княства Літоўскае са сталіцай у горадзе Навагрудку. Дзяржава ўтварылася ў 1240 годзе ў выніку мірнага зліцця старажытнабеларускага і літоўскага княстваў, а што датычыць сучаснай Літвы, то гэтыя землі ў той час называліся Жэмайціяй (Жмудзю) і ўваходзілі, як аўтаномія, у Вялікае княства Літоўскае. Сучасная назва “літоўцы”, гэтак жа як і “беларусы”, прыжылася толькі ў другой палове XVIII стагоддзя. У сярэднявеччы закладваюцца пачаткі дэмакратыі і інстытуты дзяржаўнасці, якія вызначаны ў Статуце Вялікага княства Літоўскага ў XV—XVI стагоддзях, а дзяржаўнай мовай з'яўлялася старабеларуская ажно да канца XVII стагоддзя, а пасля яе змяніла польская. Літоўская мова ніколі не з'яўлялася дзяржаўнай за ўвесь час суіснавання княства.

Заклучэнне ў 1569 годзе Люблінскай уніі і ўтварэнне Рэчы Паспалітай — саюзу Польшчы і Вялікага княства Літоўскага — для беларусаў, як паказалі далейшыя падзеі, мела надзвычай неспрыяльныя вынікі. Назіраецца падзенне прэстыжу беларускай мовы (нягледзячы на тое, што яна яшчэ доўга застаецца дзяржаўнай), пачынаецца засілле польскай мовы і, нарэшце, у прымусовым парадку, у 1697 годзе ў Варшаве рашэннем Сойму беларуская мова забараняецца для выкарыстання ў дзяржаўным справаходстве, а канфедэрацыя 1732 года пазбавіла палітычных правоў і беларускую праваслаўную шляхту.

Падзеі 1772, 1793, 1795 гадоў, прына вядомыя, як перадзелы Польшчы, у сапраўднасці сталі перадзеламі Рэчы Паспалітай — Літвы і Польшчы, у выніку якіх наша зямля падпала поўнаму расейскаму кантролю. Пачаўся працэс прыгоньвання вольнага люду — літвінаў-беларусаў, вынішчэння дзяржаўнасці, свядомага пазбаўлення афіцыйнай гісторыі, мовы, беларускасці — працэс гэты працягваўся два стагоддзі і паставіў народ наш перад перспектывай стацца адсталым, асіміляваным натоўпам.

Добрая з'ява

Энцыклапедыя не гня папіцы

Выйшаў у свет першы том “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі”. Усяго іх будзе шэсць

Не належачы да навуковага асяродка, спробу навуковага рэцэнзавання новай энцыклапедыі рабіць не стану, але затое дазволю сабе пачаць з анекдота-былі.

Гадоў 25 назад з майго роднага горада Маладзечна афіцыйным пісьмом выклікалі ў сталіцу аднаго партызанскага ветэрана. Ішло выданне 12-томнай “Беларускай Савецкай Энцыклапедыі” — так званай чырвонай, і спецыялістам спатрэбілася сёе-тое ўдакладніць у баявой біяграфіі чалавека. Перамовы прайшлі паспяхова, і ўзрадаваны ветэран узяў ды і кулю пару чарак у прывакзальным рэстаране “Вясёлка”. І заснуў на лаўцы ў скверыку непадалёк. А тут як на грэх міліцэйскі напад... Папелінікі-землякі потым пашмэйваліся: вось, маўляў, думаў трапіць у энцыклапедыю, а трапіў у міліцыю.

Смех смехам, але чалавек сапраўды наперажываўся з-за недарэчнага інцыдэнту. Так ужо былі мы выхаваны: энцыклапедыю ўспрымалі перш за ўсё не як спадручную крыніцу ўніверсальных ведаў, а як дзяржаўна-партыйныя святыцы, як штосці кананізуюча-манументалізуючае. І жорстка адсякалася ў такіх вострых выданнях інфармацыя, якая “не ўпісвалася” ў дэкуючую ідэалагічную схему. Людзі старэйшага пакалення памятаюць, як пасля знішчэння Л.Беры ўсе (!) падпісчыкі “Большой Советской Энциклопедии” ў СССР атрымалі па пошце вельмі строгае казёнае прадпісанне: з адпаведнага тома БСЭ выразаць партрэт тырана і артыкул пра яго, а на вызваленае месца ўклеіць высылкае новай старонкі, дзе ўжо не было ні слова пра Берыю.

...Што ж адлюстравана на 494 старонках першага з заплаваных шасці тамоў “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі”?

Падзеі і з'явы палітычныя, грамадскія, эканамічныя. Гісторыка-археалагічная, этнаграфічная, архітэктурная і літаратурна-мастацкая спадчына Беларусі. Багатая персаналія. Плюс да гэтага матэрыялы з геральдыкі, нумізматыкі, сфрагістыкі, генеалогіі, гістарычнай картографіі — усяго не пералічыць. Важнае крэда выдання, і выкладзена яно ў прадмове памёршага, на жаль, прафесара М.А.Ткачова: “Найбольш поўна адлюстраваны шматвяковы шлях беларусаў ад сямейнай даўніны да сучаснасці ў непарунай сувязі з гістарычным працэсам на еўрапейскім кантыненте”.

Таму ўпершыню на старонках такога выдання прадстаўлена, напрыклад, палітычная эміграцыя. Прадстаўлена незалежна ад ступені віны або заслуг канкрэтных яе прадстаўнікоў і груп перад беларускім народам. Дадзены падзеі, людзі, а ацэначныя меркаванні — гэта прэрагатыва чытача.

Упершыню прадстаўлены аб'ёмны пласт матэрыялаў, якія датычаць рэпрэсій 20—50-х гадоў. Вось адно толькі імя, названае пасля дзесяцігоддзяў невядомасці: Палута (Пелагея) Бадунова — член ЦК Беларускай сацыялістычнай грамады, дэлегат Усебеларускага з'езда, народны сакратар (міністр) апекі ў Народным сакратарыяце Беларусі, сакратар ЦК Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, член Рады Беларускай Народнай Рэспублікі, педагог і асветнік, арганізатар дапамогі маламаёмным слямам насельніцтва, аўтар успамінаў пра А.Бурбіса і Ядвігіна Ш. Расстраляна ў Мінску ў 1938 годзе па абвінавачванні ва ўдзеле ў “аб'яднаным антысавецкім падполлі” (тэрмін, прыдуманы ў НКВС, і “расшыфроўка” яго, дарэчы, прысвечаны падрабязны артыкул у новай энцыклапедыі). Прыклад таго, што для незаангажыраванай

Беларусь гвалтоўна ператваралася з палітычна развітой дэмакратычнай дзяржавы з багатай культурай і пэўным спектрам нацыянальнага жыцця ў каланіяльную этнічную тэрыторыю бяспраўнага насельніцтва — “тутэйшых”, у якога адабралі нават назву — літвіны, а пачалі называць “беларусамі”, “заходнімі рускімі”. Новыя землі — “Северо-Западный край” — кіраваліся царскім урадам як звычайная губерня, а насельніцтва не дапускалася да вырашэння дзяржаўных спраў. Друк на беларускай мове быў забаронены ў 1876 годзе.

Царскі ўрад нічога не рабіў для эканамічнага развіцця сваіх новых губерняў — адно спраўна збіраў падаткі ды рэкрутаў. Не маючы ніякіх правоў і надзеі на лепшую долю, беларусы самаахвэрна выступалі супраць жорсткага прыгнёту. Толькі з 1825 па 1863 год (да сялянскай вайны Кастуся Каліноўскага) адбылося звыш 300 паўстанняў. Яны бязлітасна падаўляліся царскімі апырчынікамі.

Лёс роднае краіны, якая перажывала тады найцімнейшы перыяд сваёй гісторыі, вельмі непаклоў прагрэсіўных людзей тагачаснай Беларусі. Будучы найбольш адукаванымі, яны бачылі, што нельга спыніць Расейскую імперыю ў яе наступе на Захад, у яе імкненні да захопу ўсё новых тэрыторый і прыгоньвання ўсё новых народаў. І беларусы не прынялі акупацыі, не змірыліся з жыццём у рабстве — многія з'ехалі з роднае старонкі. Шмат хто выправіўся ў Заходнюю Еўропу, хто праз мора ў Амерыку і нават у далёкую Аўстралію. Беларусь на доўгія гады сталася асноўным рэзервуарам эміграцыі з імперыі. Каля двух мільёнаў беларусаў пакінулі сваю Бацькаўшчыну. Асабліва масавая эміграцыя пачалася перад пачаткам новага стагоддзя і ўзмацнялася аж да першай сусветнай вайны.

Шмат пытанняў узнікае сёння ў нас пра тых нашых суайчыннікаў, якія ў розныя часіны пакінулі родныя хаты, кінуліся шукаць лепшай долі за далёкімі морамі-акіянамі. Дык што ж змусіла іх стаць эмігрантамі? І як склаўся іхні лёс?

Вядома, дапамагчы ў гэтым магла б наша гісторыя, гісторыя беларускай эміграцыі. Але, на жаль, няма ў нас такой гісторыі, як часткі агульнай гісторыі народа.

Дарэчы, да канца XVIII стагоддзя эмігранты былі рэдкія і паадзіночныя асобы. Вялікае княства Літоўскае належала да праўных дзяржаў і яго грамадзянам была адкрыта дарога за межы. Права гэтак, упершыню зарэгістраванае прывілеям Вялікага князя Казімера 1457 года, улічана ў Статут 1529 года, і давала магчымасць, каб “жоны чалавек рыцарскага і ўсялякага стану мелі вольную моц выйсці з тых зямель Вялікага княства ... для набыцця лепшага шчасця свайго і навечна ... да ўсялякіх зямель чужых, акрамя неспрыяцельных нашых...”

І гэта не была пустая доклацка. Тысячы нашых землякоў пакідалі свой край і вярталіся назад.

Масавыя хвалі палітычнай беларускай эміграцыі пачаліся ад часу заваявання і далучэння Беларусі да Расійскай імперыі. Рэакцыйная расійская палітыка на Беларусі і стала галоўным фактарам эканамічна-палітычнага заняпаду краіны, што спрыяла да масавай эміграцыі.

А калі да гэтага дадаць палітычны тэрор пасля нацыянальна-вызваленчых войнаў 1790-х і 1812 гадоў, паўстанняў 1831, 1863—1864 гадоў, нацыянальны і рэлігійныя пераследванні, каланізатарскую эканамічную эксплуатацыю ... Дарэчы, яшчэ ў пачатку XX стагоддзя Беларусь характарызаваўся вельмі малым прыбыткам на душу насельніцтва. (ЗША — 346 рублёў, Англія — 279, Беларусь — 46 рублёў на чалавека).

У канцы XIX стагоддзя, пасля голаду 1888 года, ад беззямелья і беспрацоўя ў ЗША і Канаду накіравалася новая хваля беларускай эміграцыі — эканамічная. Расійская статыстыка хавае сапраўдныя лічбы. Беларускія даследчыкі ацэньваюць іх прыблізна: Я.Дыла — у мільён асобаў, А.Смоціч — у 500 тысяч. Лёс гэтай хвалі, як вядома, сумны. Беларусы не прызнавалі за нацыю і большасць іх альбо асімілявалася, альбо папоўніла сабой эміграцыю польскую і расійскую.

Ну, а затым наступілі часіны, калі беларусам з Беларусі была толькі адна дарога — на Салаўкі, у Сібір, на Калыму, у зону ГУЛАГаў...

Новая хваля беларускай эміграцыі падпадае падчас другой сусветнай вайны. Але не дужа вялікую колькасць беларусаў, якія воляй лёсу патрапілі за мяжу, нельга ў пэўным сэнсе назваць эміграцыяй — гэта вайскоўцы савецкай і польскай арміяў, якія патрапілі ў нямецкі палон, а пасля інтэрніраваныя амерыканцамі, а таксама трыя службоўцы, якія зрабілі спробу аднавіць вольную Беларусь ва ўмовах гітлераўскай акупацыі. Галоўнае, што іх усіх характарызаваў і з'ядноўвала, — моцная беларуская нацыянальная свядомасць, незалежніцкая ідэалогія і абсалютная бескампраміснасць адносна камуністычнай сістэмы. Гэта былі тыя, хто свядома ўцякаў ад савецкай сістэмы.

Беларускі вучоны і публіцыст Вітаўт Кіпель зрабіў падрабязную характарыстыку беларускай эміграцыі ў Амерыку. Характэрна, што выяжджалі людзі з Беларусі ў прочкі нібыта часова, прынамсі, ім так здавалася... а жыццё на чужыне амаль усім ім накіравана інашчым чынам... І толькі зараз Маці-айчына паклікала сваіх дзяцей з прочак. І яны прыехалі, і са здзіўленнем убачылі, што іх зямля працягвае жыць у дзяржаве, якая рэзка адрозніваецца ад усіх астатніх: такой дзяржавы, дзе людзі цураюцца свайго нацыянальнага, саромеюцца сваёй мовы, сваёй культуры, непаважліва ставяцца да сваёй гісторыі, мусіць, ва ўсім свеце не знайсці. Тры гады як прыняты Закон аб дзяржаўнай мове, а “суверэнная” дзяржава па-ранейшаму на дзяржаўным узроўні карыстаецца чужой мовай... Дык няўжо, каб пранікнуцца любоўю да свайго роднага, зразумець і ацаніць, трэба абавязкова з'ехаць адсюль?

Як воля для жыцця Чалавека, як незалежнасць для існавання дзяржавы, гэтак гістарычная памяць неабходна для народа, каб адчуць духоўную повязь часоў і пакаленняў, гонар за іх справы і здзяйсненні, адказнасць за будучыню сваёй бацькаўшчыны.

Беларусы — не манкурты, страціўшы сваю памяць і перспектыву. Нельга дапусціць, каб Беларусь ператваралася ў бязмоўнае, духоўна спустошанае, паслухмяна-пакорлівае насельніцтва нейкай бязлікай губерні на карце чарговай імперыі, ці на задворках цывілізаваанай Еўропы.

“Настаўніцкая Газета”

ЗЫЛЕТ СКАЎТАЎ

Напачатку лютага адбылося пасаджэнне аргкамітэта па правядзенні Першага Нацыянальнага Дзямбары (злёту) Аб'яднання Беларускай Скаўтаў. Аргкамітэт узначаліў сп. Алесь Чарняўскі (Маладзечна). Былі абмеркаваны арганізацыйныя і фінансавыя пытанні. Вырашана правесці Дзямбары з 9 па 15 ліпеня, непадалёку ад Ракава. У ім прымуць удзел таксама скаўты з далёкага і блізкага замежжа.

У праграму Дзямбары (у перакладзе з індзейскай мовы гэта слова азначае “савет старэйшых”) уваходзіць задача дзецім іспытаў па розных скаўцкіх спраўнасцях (турыстыка, музычныя здольнасці, фотасправа, кухарства, меддапамога, спартывыя іспыты і інш.), рыцарскі турнір, скаўцкія гульні, запрашаюцца музычныя гурты, карэспандэнты. Таксама адбудзецца абмен вопытам паміж скаўцкімі арганізацыямі.

На тэрыторыі Дзямбарыскага гарадка скаўты самі будуць рабіць сабе абсталяванне (кухню, сталы, разбіўку намету, стэнд і іншае), гатаванне ежы таксама возьмуць на сябе самі скаўты. Кіраўнікі скаўтаў пастараюцца зрабіць усё, каб дзеці змаглі сабе адчуць самастойна, нібыта ўладарамі і гаспадарамі свайго невялікага горада, хай і не на вельмі вялікі тэрмін.

Таксама на Дзямбары з дзецім будзе займацца, у час духовай гадзіны, святары розных канфесій. Спадзяемся, што гэтую справу мы здолеем правесці на высокім узроўні, каб паказаць свету, што сусветны скаўцкі рух і на нашай роднай Беларусі можа даць свае добрыя вынікі.

Бясспрэчна, што толькі на сваю моц мы не можам разлічваць. І трыя прадпрыемствы і асобы, якія б пажадалі дапамагчы нам у гэтым фінансавым, спансараваць нас, могуць ужо пералічваць свае ахвяраванні на гэтую справу на разліковы рахунак 700322, код 369 у Белпрамбудбанку Мінска ці звязацца ў рабочы час па тэл. (0172) 33-22-52.

Алег ГРУШЭЦКІ,
скаўтмайстар, удзельнік аргкамітэта.

Сяргей КРАПІВІН.

ЛЮДЗІ ПРАЧНІЦЕСЯ! Ці Вы ня бачыце Сонца Адраджэння?!

„САМАЯ ПЛЁННАЯ — ІДЭЯ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ”

ДЫЯЛОГ З ВАСІЛЕМ БЫКАВЫМ ВЯДЗЕ КРЫТЫК МІХАСЬ ТЫЧЫНА.

— Палітычная кан'юнктура змяняецца так шпарка, што ўгадаць можна толькі агульны ход падзей. Аднак за тым, што адбываецца сёння, адчуваецца блізкае прысутнасць бяздонных метафізічных глыбін. Яны жыўць паводле сваіх не вядомых нам законаў і моцна ўздзейнічаюць на нашы пачуцці, думкі і ўчынкі. Можна, гэта «тайна» беларускай душы, нашай гісторыі, нацыянальнага лёсу. Але відавочна, што сучаснасць кладзецца на гатовую матрыцу душэўнага складу беларусаў, абвостранай пачуццёвайскай народа да многіх з'яў і рэчаў, што ў канчатковым выглядзе і вырашае ўсё астатняе. Васіль Уладзіміравіч, што вы думаеце пра «загадку» беларускага характару, яго гісторыі, магчыма, самой будучыні?

— Беларускі народ, ягоная нацыянальная адметнасць, вядома ж, створаны і выхаваны нашай гістарычнай мінуўшчынай. Хоць, як паказваў гістарычны вопыт, нават і для мінуўшчыны беларускі характар быў мала адэкватны. Болей адэкватнымі аказаліся характары іншых народаў, у тым ліку і нашых суседзяў. Беларусы ж за столькі стагоддзях нават не здолелі вызначыцца на дзяржаўным узроўні і страцілі ці не ўсё набытае ў ранейшыя часы высылкамі іхніх продкаў. Мабыць, усё ж і тая мінуўшчына — не наша стыхія. Цяпер застаецца спадзявацца на будучыню, і ўся справа ў тым, якім чынам дамагчыся тае шчаслівай будучыні. Ці беларусы яе запрабуюць самі, ці (як небеспадэсна спадзяюцца некаторыя) нам яе ўпалуюць іншыя. Найперш, вядома, расейцы. Увогуле, гэта дужа выгада, калі нейкае добра здабываюць для вас чужыя рукі, але і дужа ненадзейна тое. Што лёгка прыходзіць, тое лёгка і мінаецца. Асабліва такія найважнейшыя справы, як дзяржаўнасць, нацыянальная суверэнасць, за якую звычайна народы плацяць немалую цану. Але мы прызмерна талерантныя і абачлівыя, асабліва перад такой татальнай сілай, якой з'яўляецца камунізм, што ў XX стагоддзі, хай часова, апынуўся мацней за двухтысячагадовае хрысціянства. Бо абাপіраўся найперш на рэвалюцыйную мэтазгоднасць і безаглядны прагматызм. І грэбаваў хрысціянскай мараллю, быў цалкам ад яе вольны. А як вядома, адсутнасць маралі, стаўка на фізічную сілу была рашучай перавагай ва ўсёй гісторыі — ад заваёўнікаў-гунаў да чырвоных кхмераў. Усё тое — урокі гісторыі, але, здаецца, што датычыцца беларусаў, дзюх тых уроках было ім замала. Яны яшчэ мала навучыліся ў гісторыі, яшчэ трэба вучыцца і вучыцца. І тут справа за вучыцелямі. Добра, калі тая навука трапіць у здатныя рукі. А калі зноў, як раней, ёю завалодаюць папелішнікі ці нашчадкі Абэцдарскіх, звычайна-нахабныя галасы якіх дасюль не сціхаюць на нашым навуковым алімпіе.

— Краіна можа патанаць, як сёння, у акіяне друкаванай прадукцыі, не пазбаўленай вучонай эрудыцыі, вобразнай фантазіі, журналісцкай застырні, і ўсё ж у яе не будзе ніякага духоўнага жыцця ў строгім сэнсе гэтага паняцця, анікай літаратуры і культуры. Усё ж, мабыць, «сырое», незавершанае, жывое жыццё атрымлівае толькі тады цану, калі на яго паглядзіць пільна мастак і ўвасобіць у пласці і кроў нацыянальнага тытэ. Менавіта гэты дэстаўцыя і спадчына нашчадкаў як пазычаны вобраз прайдзенага, перажытага кавалка гісторыі. Ну, што ведалі б мы пра зыход яўрэяў з «егіпецкай няволі», калі б не было Старога Запавету! Або пра старажытных грэкаў, калі б не Ісавала Гамера, Эсхіла, Платона! Магчыма, падарожжы многіх грэкаў былі куды больш небяспечнымі, чым плаванне Адысея, але помнім мы і ведаем менавіта пра яго прыгоды. Здаецца, усё лепшае, што захавалася ў памяці чалавецтва, было ўратавана, замацавана, данесена да нас на гэтых не дужа дасканалых плытах, што плывуць і плывуць па рацэ Леце. У чым, на Вашу думку, найвышэйшы сэнс існавання літаратуры як мастацтва слова? Якое месца яна займае сёння ў жыцці беларусаў і якое месца павінна займаць, магчыма, ужо заўтра?

— Ну, вядома, жыццёвыя праявы толькі тады набываюць закончанасць, калі асэнсуююцца і адпаведна інтэрпрэтуюцца мастацтвам. Калі яны робяцца метафізікай культуры і адкладаюцца ў геннае памяці нацыі. Без таго яны, якія б значныя ні былі, толькі матэрыял, патэнцыяльны ракурс гісторыі і знікаюць з яе па меры таго, як марнеюць у эмацыянальнай памяці пакаленняў, што іх перажылі. Нават калі і перажылі ў моры крыві, з вулканаў нервовай энергіі. Занатаваныя ў летапісах ды іншых гістарычных помніках, яны часткова здольны захавацца, як бы закансервавацца, але, не заўжды запатрабаваныя, не робяцца духоўным набуткам нацыі. Кожнае пакаленне, вядома, жыве з уласных праблем, незалежна ад таго, дужа значымі, ці не, тыя з'яўляюцца. Для кожнага наступнага пакалення ягоныя праблемы натуральна самыя важныя з усяго да іх перажытага.

Яшчэ адзін крок на шляху да самастойнасці і незапэжнасці нашай гзяржавы

28 сакавіка ў Вярхоўным Савеце адбылася ўрачыстая цырымонія падпісання Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь

Падпіс пад галоўным Законам суверэнай дзяржавы паставіў Старшыня Вярхоўнага Савета, старшыня Канстытуцыйнай камісіі Мячэслаў Грыб.

Кіраўнік беларускага парламента выказаў падзяку распрацоўшчыкам — членам Канстытуцыйнай камісіі, Прэзідыуму Вярхоўнага Савета, ураду, беларускім вучоным і юрыстам, якія больш за два гады актыўна ўдзельнічалі ў стварэнні Канстытуцыі. Ён адзначыў, што яе аўтарамі сталі таксама многія грамадзяне рэспублікі, якія ўнеслі ў праект нямала каштоўных прапаноў.

Новая Канстытуцыя, падкрэсліў Мячэслаў Грыб, — першая ў гісторыі Беларусі, дзе правы грамадзяніна і чалавека з'яўляюцца прыярытэтнымі. Дакумент вызначае новы дзяржаўны лад, абвешчае Беларусь прэзідэнцкай рэспублікай, уводзіць Канстытуцыйны суд. Прынятая 15 сакавіка 1994 года беларускім парламентам Канстытуцыя — «вельмі важны крок на шляху да самастойнасці і незалежнасці нашай дзяржавы», сказаў Мячэслаў Грыб. Ён адзначыў, што Канстытуцыя гарантуе суверэнасць маладой дзяржавы, паколькі ў яе

ўвайшлі ўсе важнейшыя палажэнні прынятай раней Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Рэспублікі Беларусь. Мячэслаў Грыб падкрэсліў, што Канстытуцыя, якая ўводзіцца ў дзеянне з дня яе апублікавання ў сродках масавай інфармацыі, ужо ў бліжэйшы дзень-два з'явіцца ў друку.

Каб яна запрацавала з першых жа дзён, неабходна ажыццявіць дзяржаўную перабудову, устанавіць дысцыпліну і парадак. Першы крок на шляху да гэтага, лічыць Мячэслаў Грыб, — правядзенне выбараў прэзідэнта — кіраўніка прадстаўнічай і выканаўчай улады. Чакаецца, што 29 сакавіка, пасля чарговых парламенцкіх канікулаў, сесія Вярхоўнага Савета пачне слуханне законапраекта «Аб выбарах прэзідэнта Рэспублікі Беларусь». Паводле слоў Мячэслава Грыба, выбары прэзідэнта найбольш мэтазгодна правесці ў першым паўгоддзі бягучага года.

На цырымоніі падпісання Канстытуцыі прысутнічалі прэм'ер-міністр Вячаслаў Кебіч, члены Прэзідыума Вярхоўнага Савета, Савета Міністраў, народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь.

Ларыса ЛАЗАР.
Белінфарм.

І толькі мастацтва (літаратура, выяўленчае мастацтва, музыка) можа аднавіць іх ранейшую моц, зрабіць мінулае сённяшнім, ажыццявіць павязь часоў, без чаго немагчыма паслядоўная хада гісторыі.

Што ж тычыцца беларусаў, дык сталася так, што наша гісторыя дайшла да нас як сума розных урыўкаў, пункцір падзей, на падставе якіх робіцца вельмі праблематычным стварэнне агульнай выявы. Зноў жа з меркавання абалівасці і гістарычнай мэтазгоднасці мы пазбавіліся ў гістарыяграфіі важнейшых з'яў і падзей, выключылі іх з нацыянальнага ўжытку і, несумненна, тым збыднілі нашу духоўнасць. Нашая духоўная ментальнасць у гады таталітарызму набыла ўніверсальна-безаблічны, савецкі характар. Інтэрнацыяналісцкі, як сцвярджалі балшавікі, для якіх тое было мэтай. І ў немалой меры таму садзейнічала мастацкая літаратура, віна якой (не ў прыклад яе заслугам) перад нацыяй яшчэ не даследавана як належыць. Мабыць, цяпер найпершая задача як літаратараў, так і навукоўцаў скрупулёзна даснацца, чым для нас быў 70-гадовы перыяд таталітарызму, што страціла нацыя за тыя гады ў сферы культуры, чаго не набыла, хоць магла і павінна была набыць, і адсутнасць чаго будзе адчувацца яшчэ доўга. Бо такое ў гістарычным маштабе хутка не мінаецца і без шкоды не абыходзіцца.

— Саюз пісьменнікаў Беларусі сёння налічвае каля 400 сяброў. Але ствараецца ўражанне, што іх наогул няма ў духоўным жыцці народа. Яны, як і раней, выпускаюць друкаваную прадукцыю, працуюць, нахшталь ваенных заводаў, што ніяк не паддаюцца канверсіі, па сутнасці, на склад. Чаму так здарылася, што людзі, надзеленыя ў той ці іншай меры талентам, апынуліся, калі не ў хвасце падзей, дык, прынамсі, на абочыне? Метамарфозы, якія адбыліся з сім-тым, не толькі здзіўляюць, але здаюцца незразумелымі, нелагічнымі. Скажам, увесь свет сёння прызнаў як відавочнае крах камуністычнай ідэалогіі з яе варожасцю да жывога чалавека, несумяшчальнасцю з паняццямі «творчасць», «нацыя», «духоўнае жыццё». А ў нас аднаўляецца балшавіцкая партарганізацыя, і заяву аб яе стварэнні падпісвае ледзьве не сотня літаратараў! Або вось яшчэ прыклад: наша магучая суседка Расія, так ці інакш, аднак жа рухаецца па шляху рэформ. А ў гэты ж самы час кіраўнікі некаторых творчых саюзаў заклікаюць у сваіх заявах да аднаўлення аджылых імперскіх структур! Васіль Уладзіміравіч, што адбываецца з творчымі людзьмі, якія, здаецца, здолелі свой аўтарытэт шчырай працай і прыстойнымі грамадскімі паводзінамі ў былыя часы? Ажыо ўзнікае жаданне жыць сто гадоў, адно каб пабачыць на свае вочы далейшую эвалюцыю многіх з нашых калег. Ці ёсць якое-небудзь тлумачэнне гэтым пераўтварэннямі? Можна, яно таксама ляжыць у глыбіні беларускай метафізікі!

— Так, у пісьменніцкім Саюзе Беларусі сотні пісьменнікаў і, вядома, сярод іх ёсць несумненныя таленты. Але хіба несумненныя таленты ў нас калі замаўлялі музыку? Хіба таленты вялі рэй і былі заканадаўцамі літаратурнай моды? Можна, крыху ўтрыруючы, сказаць, што СП і быў створаны найперш для таго, каб змагацца з тымі талентамі, каб стварыць атмасферу ўдушэння талентаў, бо талент па сваёй прыродзе катэгорыя суверэнная, малазручная для кіравання ім. Калі талент нельга было зламаць, яго проста нішчылі фізічна. Так было ў 30-я гады, у 40-я і аж да апошняга часу. Для таго служыла жорсткае бюракратычная структура Саюза пісьменнікаў, падначаленая ЦК ды КДБ. А яшчэ партарганізацыя, партбюро з іх, па сутнасці, карна-наглядчыцкімі функцыямі. Пісьменніцкія парторгі былі прававернымі камуністамі (тое яны сведчаць нават і цяпер) і, апроч іншага, у партарганізацыях рабілі сваю кар'еру. Гэта ў краінах Балты да якой бы карпарацыі ні належалі грамадзянін, якога б чыноўнага маштабу ні быў, найперш пачуваўся літоўцам ці латышам, а пасля ўжо службоўцам — сакратаром ЦК ці пісьменнікам. Беларусі ж у нашай дэнацыяналізацыі рэспубліцы хапала таго, што ён камуніст; беларусам ён мог не пачувацца ніколі. І лічыў гэта за гонар. Не дзіва, што тыя людзі і дагэтуль сябе пачуваюць ранейшымі камуністамі, іншымі не хочуць і не могуць быць. Як тыя дыназаўры, якія іманентам няздольны да якой-небудзь эвалюцыі, як не здольны да яе камунізм наогул. Гэта закасячэнне, бетонная фармацыя з закасячэнняй псіхалогіяй яе носбітаў. І тут сцвярджае хіба той несумненны факт, што кожны закасячэнны арганізм пазбаўлены здольнасці да развіцця.

— У Швейцарыі, блаславёным краі, хараства прыроды якога часам параўноўваюць з нашым зялёным куточкам, сучасныя пісьменнікі, услед за сваімі сямнымі папярэднікамі Ф. Дзюрэнматам і М. Фрышам, ствараюць літаратуру, у якой гучыць туга па паўнаце чалавечага быцця, па шчасці яднання з навакольным светам, страчаным разам з небывалым эканамічным росквітам. Людзі, можна сказаць, сядзяць літаральна на мяшках з золатам швейцарскіх банкаў і тым не менш скардзяцца на адзіноту, тугу, адчай і г. д. А ці не забываем мы сёння ў пагоні за дабрабытам, за ўсясветным плачам на цяжар існавання, на сваю горкую долю, што ёсць больш фундаментальныя рэчы і што плакацца трэба хутэй за ўсё на наша адпачатку трагічнае становішча ў свеце! У чым своеасаблівасць менавіта беларускіх адносін да экзістэнцыяльных праблем зямнога існавання, якія, на мой погляд, займаюць у вашай творчасці, магчыма, цэнтральнае месца?

— Так, у забяспечаным, стабільна дэмакратычным грамадстве з цягам часу з'яўляецца патрэба ў «паўнаце чалавечага быцця». Мабыць, да тае паўнаты там не хапае трошкі, зусім трошкі — да абсалютнага шчасця, абсалютнага яднання з прыродай. А вось як яднанца з прыродай беларусам, у якіх тая прырода густа абсыпана радыенуклідным пылам? Ці тут да яднання з прыродай? Здарыўся гістарычны парадокс, калі нацыя, якую, можа, болей за іншае стварыла менавіта прырода, зараз набыла ў прыродзе свайго ворага, бо чым жа яшчэ можа стацца цяпер «чарнобыльская прырода»? Так, людзі Захаду скардзяцца на адзіноту на «мяшках з золатам», а мы пачалі ўжо пра яе марыць, пра тую адзіноту, нават без золата, бо ў свой час даволі нацешыліся калектывізмам розных гатункаў — ад калгасаў да ГУЛАГА. Той славы калектывізм не толькі не прынёс нам шчасця, але і пагражае зрабіць з нас псіхалагічных мутантаў. І ў шмат якіх адносінах дамогся таго.

Але не так навука, як вопыт чалавечага існавання апошніх гадоў засведчыў, што нельга парушаць Богама дадзеную чалавечую існасць, нельга беспакарана замахвацца на падлеглую існасць прыроды. Не толькі індывідуальныя замахі «геннай інжынерыі», але і масавыя псіхалагічныя эксперыменты кепска канчаюцца. Мабыць, трэба болей давяраць прыродзе наогул і чалавечай прыродзе ў прыватнасці. Чалавек, як бы ён чаго ні хацеў, не можа болей таго, што можа. У наш чыжкі час ён проста абавязаны абмежаваць свае пажаданкі, утаймаваць свае патрэбы, бо неадэкватнасць іх гістарычным варункам здольны прынесці толькі боль і расчараванне. Мабыць, самаабмежаванне павінна стаць нормай не толькі ў галіне спажывання энергараэсурсаў, але і ў духоўна-маральнай сферы, як тое красамоўна абгрунтаваў нядаўна Аляксандр Салжаніцын.

— Галоўная падзея, на якой дасюль выхоўвалася наша пакаленне, — гэта апошняя вайна. Сёння чуюцца справа і злева галасы, што літаратура аб вайне прыкметна дэфармавала літаратурны працэс. Больш таго, яна ў немалой ступені абсугоўвала славыты ВПК. Калі разумець пад літаратурнай своеасаблівасцю падручнік па гісторыі ў ілюстрацыях, то, напэўна, ёсць рэчы ў гэтых запозненых папроках. Аднак творы пра вайну ў лепшых сваіх узорах успрымаюцца як нейкае грандыёзнае іншасказанне пра адносіны чалавека XX стагоддзя, скажам, да праблемы смерці — фундаментальнай праблемы чалавечага існавання, якая, на думку заходніх вучоных, ляжыць на самым дне ўсіх нашых душэўных рухаў і шматлікіх рэакцый на падзеі. Васіль Уладзіміравіч, якая ўсё-ткі патаемная мэта, магчы-

«Беларусь» № 1, 1994

«Народная Газета»

ма, звышзадача, рэалізавалася ў ваеннай літаратуры наогул і ў вашых творах асобна! Якое месца заняла вайна ў падсвядомасці народа! У чым быццёвы сэнс гэтай выключнай падзеі ў гісторыі беларусаў!

— Я думаю, што наўрад ці правамерна рабіць цяпер нейкія тыпалагічныя высновы хоць бы і ў галіне літаратуры пра мінулую вайну. Гэтая літаратура па сутнасці розная (як і наогул уся літаратура), і нейкія абгульненыя меркаванні заўжды рызыкаваныя. Есць творы пра вайну Гурскага і ёсць творы Адамовіча, у іх усё рознае. І калі ўжо гаварыць да канца, дык, на мой погляд, менавіта літаратура пра мінулую вайну ў нейкай меры рэабілітавала сучасную (пасляваенную) беларускую літаратуру. Ужо хоць бы тым, што меней хлусіла. У адрозненне ад іншай — вытворчай, партыйнай, вясковай ды іншай літаратуры ў ёй не лезлі з усіх шчылін гэтыя сакратары-парторгі, гэтыя фантазмасныя стварэнні надыўнага сацрэалізму. Мне цяжка меркаваць пра ўласныя творы на гэту тэму, але, маючы на ўвазе творы іншых аўтараў, магу з упэўненасцю сказаць, што калі што і прайдзе з нашай літаратуры ў наступнае стагоддзе, дык найперш гэта кніжкі пра мінулую вайну. Надоўга ці не — іншае пытанне, але было б дзіўна, калі б сталася інакш.

— Знакі правінцыяльнасці з'яўляюцца тут і там у сучасным культурным жыцці рэспублікі. У нас няма нацыянальнага кіно. У нас няма беларускай песні (Рыгор Барадулін сказаў пра гэта так: «У нас ёсць музыка на беларускай тэксты»). Мне здаецца, што ў нашай літаратуры, пачынаючы з 30-га года, моцна спаў нацыянальны пафас. Прынамсі, цяжка сёння адшукаць постаці, раўназначныя лідэрам нацыянальнага адраджэння — Купалу, Коласу, Багдановічу, Гарэцкаму. Магчыма, літаратура стала больш развітай і дасканалей як эстэтычная з'ява, аднак як феномен нацыянальнага існавання яна прыкметна страціла сваю «беларускасць». Васіль Уладзіміравіч, ці магчыма ў сённяшніх умовах вяртанне, няхай на новым вітку, да таго стану, калі беларуская ідэя набудзе паўнаважнасць жыццё ў нашым мастацтве! Публіцыстычнага ж пафасу, здаецца, стае...

— Нацыянальная ідэя змарнела і напрыканцы ХХ стагоддзя ледзяе ліпела ў палітычнай атмасферы краіны. Менавіта таму свядомыя нацыянальныя сілы і спахаліся, каб яна не памерла зусім. Найперш належала пераканаць беларусаў, што яны беларусы — не горшыя і не лепшыя за астатнія народы — іншыя. Далей або разам з тым трэба было адраджаць занябаную нацыянальную мову. Бо мова ў такіх варунках заўжды першае і апошняе з праяў нацыянальнай адметнасці. Мы блізнячка падышлі да гэтай апошняй стадыі, за якой паўстала рэальная рызыка паўтарыць гістарычны лёс ятвягаў. Мабыць, першыя зразумелі тое нашыя інтэлектуалы, што стварылі беларускі народны фронт «Адраджэнне», і яны ж тады прынялі на сябе ашалелы напад камуністаў. Надта гэта было нязвычайна і нечувана, каб беларусы заступіліся за сваю нацыянальную існасць. Ды і з руліўцаў моўнага адраджэння не ўсе зразумелі вялікую справядлівасць мэт БНФ і меркавалі абмысціць вузкія задачы: прылашчыць партнаменклатуру да беларускае мовы. Але мова — не мэта, мова, па сутнасці, сродак у барацьбе нацыі за дзяржаўнасць, усё тое дужа звязана між сабой. Будзе дзяржаўнасць, будзе жыць мова, не будзе дзяржаўнасці — не будзе і мовы. У атмасферы камуністычнага таталітарызму нацыянальная мова існаваць не можа, там яна асуджана на хуткае знікненне. Камуністы прызнаюць толькі адну мову, якая служыць у іх імперскіх мэтах, іншыя толькі шкодзяць. Наіўнымі здаюцца намеры ўсіх гэтых парламенцкіх «цэнтрыстаў» ды «згоднікаў» дамагчыся росквіту нацыянальнай мовы ў рамках посткамуністычнай рэспублікі. Таго быць не можа, і ім рана ці позна прыйдзецца рабіць выбар паміж імперскім камунізмам і сапраўдным суверэнізмам, калі толькі яны здольныя на такі выбар. Таму на сённяшнім этапе самая плённая з ідэй (хаця і не самая лёгкая) — ідэя нацыянальнага адраджэння. У ёй усё ж нешта напрацавана за мінулыя часы, нешта ляжыць у нашай даўніне, нешта здабыта для будучыні. Ды і ў гістарычным плане для таго ёсць пэўныя прэцэдэнты, напрыклад, еўрапейскае Адраджэнне, што дало новае і плённае жыццё элінізму, рэфармацыя, якая абнавіла хрысціянства і дала новае дыханне іудаізму. Чаму не можа паслужыць нацыі беларускае Адраджэнне? Познавата, праўда, але вядома, што лепш позна, чым ніколі.

А паўнаважнасць жыццё беларускай ідэі ў мастацтве? Калі тая ідэя будзе ў жыцці, дык будзе і ў мастацтве. Інакш не бывае. Прынамсі, у рэалістычным мастацтве.

— Часта ўзгадваюць Майсея, які вадзіў свой народ 40 гадоў па пустыні, каб ён урэшце стаў іншым. Мы пражылі ў «пустыні» бальшавізму аж 70 гадоў, змянілася тры пакаленні. Ці не адбылося ў свядомасці народа незваротных змен і ці магчыма сёння наогул вяртанне ва ўлонне чалавечтва!

— Баюся, што такія змены ўжо адбыліся. Ды і калі мець на ўвазе ўсё, што давалася перажыць нацыі на яе гістарычным шляху, было б дзіўна, калі б не адбыліся. Тым большы клопат пра вяртанне да першазданнай існасці, у хрысціянскае ўлонне чалавечтва. І тым большыя спатрэбляцца высілкі. Калі не ахвяры.

— Васіль Уладзіміравіч, як вы адносіцеся да ідэі «непраціўлення злу насілле», якую сёння, услед за Л. Талстым і М. Гандзі, актыўна прапагандуюць, скажам, В. Гавел, Л. Валенса? Ці не супярэчыць удзел у нацыянальным адраджэнні, які, зразумела, вымагае досыць рэзкіх дзеянняў, той пазіцыі, што выяўлена ў словах: «Сіла бясільных» [В. Гавел]? Якімі шляхамі пойдзе развіццё чалавечтва ў наступным тысячагоддзі ва ўмовах, калі рэвалюцыйныя сродкі вычарпалі сябе, горш таго, выявілі сваю антычалавечую прыроду? І ці магчыма наогул у гэтым не самым лепшым свеце эвалюцыя да людскага існавання, якім яно існуе столькі гадоў ва ўяўленні лепшых пісьменнікаў свету? Ці, можа, лепш, адкінуўшы ўтопіі, жыць як набязжыць, штодня і штохвіліны святкаваць радасць быцця як існавання!..

— Прапагандаваць можна ўсё, што хочаш, куды цяжэй тое ажыццяўляць на справе. Андрэ Маруа некалі пісаў, што для мараліста самае цяжкае — жыць адпаведна ўласнай маралі. Праўда, куды зручней пісаць правілы маралі для іншых, робячы з іх выключэнне для сябе і сваіх блізкіх. Я думаю, што той жа Валенса, не зважаючы на свае «непраціўленчыя» прапаведзі, праяўляе на практыцы зайздроснае «праціўленне», пра што сведчыць хоць бы ягоны крок па роспуску парламента. Ды і, бадай, уся яго палітычная дзейнасць у «Салідарнасці». Мабыць, для ўвасаблення ідэі непраціўлення патрэбен іншы стан грамадства, іншыя гістарычныя варункі, чым тыя, у якіх столькі гадоў існуе чалавек беларусы. Ужо яны болей чым якая іншая нацыя ў свеце даказалі ўсю бесперспектыўнасць непраціўлення, што дагэтуль пагражае звесці нацыю ў гістарычны нябыт...

ЛЯВОН ШЫМАНЕЦ — СТОПРАЦЭНТНЫ БЕЛАРУС З ПАРЫЖА

В. В. В.

Не першы год пішу пра беларускую эміграцыю. Дзесяцік, а мо і сотні сустрэч з суайчыннікамі, якія ў розныя часы і ў розных абставінах пакінулі Бацькаўшчыну, жывуць цяпер у розных краінах свету — і някеска жыць, дарэчы, — пераканалі мяне ў тым, што існуе нейкая таямнічая сіла прыцягнення той зямлі, дзе яны ўпершыню пачулі голас маці, убачылі сонца і неба.

Лявон Шыманец у гэтым сэнсе — не выключэнне. Выключнасць яго сітуацыі заключаецца, бадай што, толькі ў адным: у тым, што гэты рэспектабельны парьжканін востра ўжо два гады працуе ў Беларусі.

Памяняць Парыж на Мінск! Хіба магчыма такое! Гэта ў той час, калі многія грамадзяне Беларусі, зняверыўшыся ў хуткім палітычным жыцці, лічаць за лепшае эміграваць адсюль у краіны, дзе ўсё больш стабільнае і ўпарадкаванае...

Нехта едзе адсюль, але нехта едзе і сюды. Доказ таму — Лявон Шыманец, так бы мовіць, першая ластаўка зваротнага руху. Аднак, пра ўсё па парадку.

... Мы сядзім са спадаром Лявонам у офісе Мінскага энергетычнага цэнтра Еўрапейскага супольніцтва. Шыманец — яго дырэктар.

На сценах — карты, дыяграмы, на століках шыкоўныя праспекты, па якіх можна сарыентавацца, што ў 14 краінах свету ўжо працуюць падобныя энергетычныя цэнтры, якія дапамагаюць перадачы энергетычных тэхналогій паміж прамысловымі і камерцыйнымі прадпрыемствамі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і Еўрапейскім супольніцтвам.

Персанал фірмы — усе як адзін — размаўляюць па-беларуску. Напэўна, падумалася, адыграў сваю ролю аўтарытэт шэфца, які ўмее толькі па-французску, альбо па-беларуску.

Тое, што такі цэнтр існуе ў Беларусі — выключная заслуга нашага земляка.

Як гэта ў яго атрымалася?

Па-першае, у канцы 80-х гадоў у СССР, як вядома, пачаліся перамены. І з БССР у Францыю сталі даходзіць весткі, што дэмакратычныя працэсы ідуць і на радзіме Лявона. На той час фірма, дзе працаваў Шыманец, збанкрутавала і ён аказаўся без працы. У прынцыпе можна было быць на пенсію альбо пашукаць іншае месца: Шыманец, выдатны спецыяліст па электроніцы, вядома, не меў бы вялікіх праблем. Але ж яго апанавала адна шалёная ідэя: паспрабаваць, як ён кажа, скантактавацца з Беларуссю, папрацаваць на Беларусі, ад якой яны былі адсечаны амаль паўстагоддзя.

Сіла прыцягнення Бацькаўшчыны зямлі аказалася такой моцнай, што Лявон пачаў з неймавернай энергіяй дзейнічаць. Тэлефанаваў у Мінск, спрабуючы даведацца, што ў нас адбываецца. А пасля стаў шукаць інфармацыю, дзе пісалася пра міжнароднае супрацоўніцтва, шукаць выхадны да Беларусі.

Даведаўся, што ў 1991 годзе Еўрапейскім супольніцтвам было вырашана развіваць работы па праграме TERMIE ў краінах Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, уключаючы Садружнасць Незалежных Дзяржаў.

Адной з асноўных задач праграмы TERMIE было эфектыўнае выкарыстанне энергіі і аховы навакольнага асяроддзя.

На Беларусі на той момант ні сном, ні духам не ведалі пра існаванне такой праграмы.

Рэспубліка ж наша, як вядома, валодае малой колькасцю асабістых энергетычных рэсурсаў і імпартаваць больш за 90 працэнтаў пачатковай энергіі, якая ёй неабходна. У той жа час эфектыўнасць выкарыстання энергіі нізкая. У такіх абставінах без павышэння энергетычнай эфектыўнасці і развіцця альтэрнатыўных крыніц энергіі цяжка ўвогуле гаварыць пра пераход да рынчнай эканомікі і г. д.

Разумеючы ўсё гэта і выкарыстоўваючы свой аўтарытэт інжынера-электроншчыка, Лявон Шыманец пайшоў з прапановамі ў агенства па міжнароднаму супрацоўніцтву. Аказалася, тыма ж савецка-французскаму праграму і вырашылі запраسیць колькі чалавек з Беларусі на стажыроўку. Праз гэтых людзей былі наладжаны кантакты з беларускім урадам.

Як гэта ні дзіўна, але праз даволі кароткі час удалося падрыхтаваць праект па праграме THERMIE для рэалізацыі яго на Беларусі.

Лявон Шыманец знайшоў фірму, якая згадзілася ажыццявіць праект. І ў пачатку 1992 года яна ўжо пачала працаваць у Беларусі.

II Людзі Заходняга Свету!

Шыманцы пакінулі радзіму ў канцы Вялікай Айчыннай. Бацька Лявона вырашыў, што заставацца ім небяспечна, хаця ніякіх грахоў за сабою не меў. Быў ён чалавекам адукаваным, меў свой гонар і сваё ўяўленне пра тое, што для Беларусі добра, а што кепска.

Калі ў Баранавічы ў 1939 годзе прыйшлі Саветы, ён працаваў гапюўным інжынерам электрастанцыі. Неўзабаве яго запрасілі на гутарку ў райком партыі, дзе прапанавалі ўступіць у камуністычную партыю. Той адмовіўся. Такі ўчынак быў расцэнены як варожыя адносіны да савецкай улады. І хутка бацька Лявона аказаўся за кратамі, адкуль яго павінны былі вывесці ў Сібір. Але тут пачалася вайна...

У партызаны — не пайшоў, да немцаў таксама. Што было рабіць «ворагу народа»?

Спачатку Шыманцы трапілі ў Данію. Але Савецкі Саюз запатрабаваў выдачы ўсіх савецкіх грамадзян, якія ў час вайны аказаліся ў нямецкім папоне альбо выехалі па нейкіх іншых прычынах. Датчане пашкадавалі беларусаў-бежанцаў і не сталі выдаваць іх Саветам, але паралілі тэрмінова знайсці сабе новае месца жыццарства.

Так Шыманцы разам з іншымі беларусамі апынуліся ў Францыі.

Лявону падчас вайны было гадоў 7—9. Але ён добра памятае, як яны абжываліся на чужой зямлі.

— Мы пачалі літаральна з нуля. Недзе трэба было жыць. Спярша мы купілі кавалак зямлі, даволі танна, дарэчы, гэта каштавала тады. Але для нас, гапюў, тое было задорага. Падзялілі ўдзастак на двух гаспадароў. Мой бацька вырашыў даць прыклад усім беларусам: пабудавачь дом. Ён жа быў інжынер, мог зрабіць праект, мог выканаць усякую работу. І французы дзівіліся, калі бачылі, як паўставаў адзін за адным дамы прыхаўшых. «Што за людзі?» — пыталіся яны. «Беларусы», — адказвалі мы. Яны здзіўлена паціскалі плячамі.

Быць беларусамі, застацца беларусамі ў Францыі ім было куды больш складана, чым, скажам, рускім ці ўкраінцам. За сваю беларускасць ім давялося аяваць, мець непрыемнасці з уладамі. Некаторыя не вытрымлівалі ўціску і знявагі, перапісвалі сваю нацыянальнасць на рускую ці польскую.

— Я магу ганарыцца тым, што ў нашых дакументах з самага пачатку было запісана, што мы — беларусы, беларускага паходжання, — кажа Лявон Шыманец. — І я, і мая сястра, і бацькі паўсюль, дзе маглі, расказвалі пра Беларусь. Хаця нам паўсюль даводзілі, што такой дзяржавы — Беларусь — няма. Але ўсе мы былі перакананы, што вернемся назад, дамоў, а тут — часова.

Сям'я Шыманцоў, як і многіх іншых беларусаў, стаўшых «ворагамі» свайго народа, «зdraднікамі», пачала станаўцца на ногі ў чужой краіне. Бацька Лявона напачатку задумаў выдаваць сваю газету. Але сілі і грошай хапіла толькі на тры нумары газеты «За волю».

Лявону, як мужчыну, давялося ва ўсім дапамагаць бацьку. Замест вучобы ва ўніверсітэце, — а быў ён здольны юнак, мусіў пайсці на працу.

А як ажаніўся, дабудоваў яшчэ адзін паверх для сваёй сям'і.

Так яны і пражылі ўсе разам — тры пакаленні сям'і Шыманцоў у адным доме. Хаця гэта абсалютна не еўрапейская традыцыя. У Францыі, напрыклад, моладзь даволі рана адсабляецца ад бацькоў, адпраўляецца ў самастойнае плаванне. А яны жылі па-беларуску. Маці Лявона любіла корпацца ў гародчыку, вырошчваючы садавіну і агародніну. Увогуле бацькі шмат часу аддавалі ўнукам. І які плён, папытаеце? Народжаныя ў Парыжы дзеці Лявона Шыманца — сын Віргінія і дачка Мікаэла ведаюць беларускую мову, цікавяцца Беларуссю, шануюць гэту зямлю, абодва пабывалі тут і мяркуюць, што калі-небудзь змогуць быць карыснымі краіне іх продкаў.

III Пра беларусаў ва ўсім свеце — а яны аказаліся раскіданымі па мадэрыках — ведаюць як пра вельмі працавітых, міралолюбівых і ўпартых людзей, якія ўмеюць дабівацца сваёй мэты. А ў сабе на радзіме, у Беларусі, немаведама чаму складаўся такі стэрэатып: беларус — малацінытэйны, пасіўны, неапатны чалавек. «Усё гэта лухта. Дайце ўмовы працаваць, і беларус усё зробіць!» — упэўнена гаворыць мне Лявон.

— Іншая справа, што я, пражыўшы 50 гадоў у Францыі, магу параўноўваць ментальнасць беларусаў і таго ж французца, іх некаторыя тыповыя нацыянальныя рысы характару. Французы больш схільныя да супольнай працы, яны калектывныя. А беларусы — хутаране. Я так вынімаў былі імкненне ўсё зрабіць самім, быць незалежнымі ад каго б там ні было.

Лявону Шыманцу яго хутаранства, як мне здаецца, не пашкодзіла зрабіць сабе кар'еру, мець некалькі патэнтаў у адной з самых вядомых фірмаў Францыі, нягледзячы нават на тое, што яму не давалася атрымаць вышэйшай адукацыі.

Пачынаў у фірме «Томпсан» як тэхнік. Але прыродная кемлівасць, імкненне авалодаць ведамі, прадпрыемальніцкія здольнасці, інтэлігентнасць, нарэшце, і неверагодная працаздольнасць — усё гэта дало яму магчымасць дасягнуць поспеху, падняцца па сацыяльнай лесвіцы знізу ўверх.

IV Спадар Шыманец даволі добра адчувае сябе ў Беларусі. Больш таго, ён лічыць асаблівым падарункам лёсу тое, што трапіў на радзіму не ў якасці турыста ці пабочнага назіральніка, які пакутуе ад настальгіі, а работніка, будуюка новай дзяржавы.

З размовы з Лявонам я зрабіла выснову, што без Беларусі яму ўсё-такі нечага не хапала ў жыцці. Яго жонка-французка мусіла пагадзіцца з рашэннем мужа часова працаваць у Беларусі. Тым болей, што Лявон абяцаў даволі часта быць у Парыжы — гэтага вымагалі яго абавязкі дырэктара фірмы.

Мяркуюць самі: Лявон Шыманец знайшоў геніяльнае вырашэнне праблемы чалавека, які мае ў сваім сэрцы дзве дамоўкі, дзве краіны, дзве песні.

— Па адукацыі, па культуры, па сям'і, па маёмасці мая база жыцця — там. Францыя дала мне магчымасць працаваць, жыць. Увогуле беларусы там прыжыліся, але не ўкараніліся поўнасьцю, — лічыць Лявон. — Там я ажаніўся, стварыў сям'ю. Сям'я для мяне — найважнейшае ў жыцці. І Францыя можа на мяне спадзявацца як на свайго грамадзяніна. Але я француз больш дзякуючы маеі жонцы, дзецім. Разам з імі я — француз. А прывязджаю сюды: бываю ў вёсках, сустракаюся з кіраўнікамі міністэрстваў, хаджу ў тэатры, на выставкі, у госці да знаёмых — стопрацэнтны беларус. Так усё разумею і адчуваю, быццам ніколі і не пакідаў Беларусь. Гэта ўжо, напэўна, мой генетычны крыж. І раздзяленне асобы накіравана мне да скону дзён маіх.

Лявон Шыманец прызнаўся мне, што па першым часе свайго знаходжання ў Беларусі адчуваў пэўны дыскамфорт на вуліцы, у транспарце. Беларусь аказалася не такой, якой ён яе ўяўляў. Большасць людзей не гаварылі па-беларуску, яны здаліся яму раздражнёнымі і няветлівымі.

Але, стоячы з імі ў доўгіх з'ездах за прадуктамі, у перапоўненых аўтобусах, наш зямляк з Парыжа

(Далей на бач. 8-ай)

КАРОТКІЯ ВЕСТКІ

22-23-га Красавіка сёлета адбудзецца першая Сустрача беларуска моладзі з усяго свету ў Менску. Як нам стала вядома, удзел у сустрацы прымуць дэлегаты маладзёжных арганізацый Беларусі, Латвіі, Жмудзі, Эстоніі, Украіны, Расіі і інш. Ці моладзь беларуска паходжання з Заходніх краін возьме ўдзел у гэтым зьлёце, — мы нічога ня ведаем...

***

У менскім касцёле на Залатой Горцы канчаецца пабудова левага алтара. Цэнтрам яго будзе статуя Божай Маці выкананая з бронзы на сродкі-ахвяры беларускіх эмігрантаў. Учынак — варты пахвалы...

***

15-га Сакавіка гэтага году была прынята першая самастойная Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. У гэтым важным дакумэнце на першы план пастаўлены правы чалавека, а не дзяржавы. Такім чынам Беларусь ператварылася з парлямэнцкай рэспублікі ў прэзыдэнцкую. Выбары прэзыдэнта Беларусі адбудуцца 23 Чэрвеня 1994 г.

***

Хто ўступіць у перадвыбарчае змаганьне на пасаду беларускага прэзыдэнта?

На сёньняшні дзень вядома, што Станіслаў Шушкевіч афіцыйна выставіў сваю кандыдатуру. Здаецца, гэта самае зробіць В. Кебіч, Зянон Пазняк, Г. Карпенка, магчыма М. Грыб ды інш.

Як бачым кандыдатаў хапае, а як будзе выглядаць афіцыйная, канчатковая ліста — хутка пачынем...

***

У месяце Казімеж над Віслаю ў Польшчы адбылася міжнародная навукова-практычная канфэрэнцыя па напісанні падручнікаў па гісторыі Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Над гэтай сэрый падручнікаў працуе творчая група рэдактараў з Беларусі, Украіны, Польшчы і Жмудзі...

***

31-га Сакавіка сёлета з Мішыган, ЗША., пры дапамозе International Aid, Inc, было адалана 265 кіляграмаў (530 фунтаў) мэдыкаментаў ды іншых мэдычных прэпаратаў у Гайнаўскі шпіталь на Беласточчыне для дзіцячага аддзелу гэтае бальніцы. Гэта ўжо чацьвёрты раз, калі харытатывная дапамога ў падобнай колькасці накіроўваецца ў вышэй ўспомненую бальніцу ў Гайнаўцы.

Падобная колькасць мэдычных прэпаратаў падрыхтаваная для перасылкі ў Беларусь. Цяпер вядуцца пошукі таннае транспартацыі або фондаў на пакрыццё гэтае перасылкі...

***

Урадавыя колы Беларусі без належнае патрэбы і падрыхтоўкі безпардонна цягнуць краіну да аб'яднання грашовасе сыстэмы з Расіяй. Прафесійная крытыка вядомых эканамістаў, які з боку Расіі, так і з боку Беларусі ды інш. краін не прымаецца пад увагу. На гэтым этапе эканамічнае перабудовы, Беларусь павінна ад гэтай ідэі рэзка адказацца і паслахаць дасведчаных расійскіх спецыялістаў, што ўся гэтая беларуская зацяя можа прывесці да вялікае бяды...

ПЕСНЯ ЯДНАЕ...

Пятро ЖЭБРАК

"Рэспубліка"

Як вядома, 1994 год аб'яўлены ААН Міжнародным годам сям'і. У Слоні́мскім РДК з гэтай нагоды нядаўна прайшоў Рэспубліканскі фестываль сямейных ансамбляў.

Заснавальнікамі фестывалю выступілі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Гродзенскае абласное ўпраўленне культуры, выканкамы Слоні́мскага раённага і гарадскога Саветаў. Таму і гонар вітаць удзельнікаў першага фестывалю сямейных ансамбляў выпаў гораду над Шчарай.

На дзіва разнастайным быў рэпертуар сямейных калектываў. Тут і гарманісты, і прыпевачнікі, фальклорныя і інструментальныя гурты, дуэты. Каля ста нумароў было прадстаўлена на суд журы і гледачоў.

Адметная асаблівасць фестывалю ў тым, што пераважна большасць твораў — гэта песенны фальклор, прыпеўкі беларусаў. Ён яшчэ раз пераканаўча пацвердзіў, што народ наш захоўвае, беражэ нацыянальную спадчыну — фальклор і традыцыі.

Узрост удзельнікаў фестывалю — ад трох да васьмідзесяці гадоў. Колькасць членаў гуртоў была таксама рознай: у адных яна вызначалася колькасцю сваякоў з аднолькавым прозвішчам, у другіх выпадках выступалі розныя сем'і, якіх аб'яднала песня.

Нягледзячы на цяжкі час, талентаў на Беларусі не стала меней.

На здымку: імгненні фестывалю ў Слоніме.

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЕ АДРАДЖЭННЕ І АСВЕТА

Марныя спадзяванні

"Настаўніцкая Газета"

Можна падумаць архіпарадасальным, але ў галовах пэўнай часткі беларусаў нават у такі трагічны для нашага народа час, якім стала нямецкая акупацыя, раптам абудзілася ідэя нацыянальна-культурнага Адраджэння. Хто ж адносіўся да такіх беларусаў-утапістаў? Гэта перш за ўсё тыя, каго перад вайной з Германіяй не малаваў, уціскаў савецкі рэжым. А іх было нямала, і асабліва сярод інтэлігенцыі, якую да канца не паспелі знішчыць. Да сваіх былых высакродных планаў нацыянальна-культурнага Адраджэння, якія не ўдалося ажыццявіць з-за масавых рэпрэсій у 30-я гады, яны вырашылі звярнуцца на ўмовах усталяванага нямецкімі акупантамі "новага парадку". Да таго ж і самі фашысцкія ідэолагі вельмі ўмела ігралі на нацыянальных пачуццях людзей. Яшчэ да пачатку вайны і на першых этапах яе на ініцыятыве прадстаўнікоў беларускай палітычнай эміграцыі не раз у самых высокіх эшалонах германскага рэйха ўздымалася пытанне аб гарантванні Беларусі нацыянальнага дзяржаўнага суверэнітэту пасля выгнання з яе тэрыторыі балышавікоў. І хтосьці шчыра верыў у рэальнасць такога акта з боку берлінскіх уладаў, схіляючы і іншых да такой думкі ў дачыненні да запавяднікаў. Дый як тут было не паверыць, калі пасля захопу ў 1938 годзе Чэхаславакіі фашысты выцзелілі з яе складу Славакію, абвясціўшы апошнюю "Славацкай дзяржавай". Неўзабаве пасля захопу Беларусі сюды вярнуліся з эміграцыі прадстаўнікі тых нацыянальна-дэмакратычных рухаў, што змагаліся за яе дзяржаўную незалежнасць напярэдадні і ў першыя гады пасля перамогі Кастрычніцкай рэвалюцыі. Пацягнуліся дамоў і ўдзельнікі нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд, якія ўвосень 1939 года, баючыся рэпрэсій з боку савецкіх карных органаў, уцяклі на Запад.

Словам, ужо ў першыя месяцы акупацыі на Беларусі мелася дастаткова сіл, каб паспрабаваць ажыццявіць свае няздзейсненыя ў 20—30-я гады мары па нацыянальна-культурным Адраджэнні, тым больш, што новыя ўлады гэтакім асабліва не прычылі. Для іх важна было на захопленай тэрыторыі быць паўнаўладнымі гаспадарамі ў сферы палітыкі і эканомікі, вайскавай справы, а на якой мове, на якой духоўнай спадчыне будзе ладзіцца жыццё на Беларусі, іх мала цікавіла. Садзейнічаць умацаванню тут рускага элемента, як гэта рабілася да вайны па ўказцы Масквы, яны зусім не збіраліся. Наадварот, ім было больш выгадна, каб на Беларусі развівалася ўсё беларускае, каб яна ўсё далей адыходзіла ад рускай культуры і, значыць, ад яе носьбітаў. Пры такім разрыве двух славацкіх народаў акупантам лягчэй было ажыццяўляць захонніцкія планы.

Прыхільнікі нацыянальна-культурнага Адраджэння свае канкрэтныя планы вырашылі пачаць з адпаведнай пабудовы сістэмы народнай асветы. Акурат для гэтага меліся педагогічныя кадры. Па-рознаму склаўся лёс нашага настаўніцтва, што засталася на акупаванай летам 1941 года тэрыторыі. Для некаторых педагогаў гэта быў час, калі ім (адступала Чырвоная армія) удалося самавызначыцца з савецкіх турмаў, лагераў, калі ўжо можна было не баяцца стаць беспрычынна арыштаванымі і ксусцамі. Угаварыць такіх настаўнікаў працаваць па спецыяльнасці не ўяўляла ніякай цяжкасці для акупантаў. Такое ж можна сказаць і пра многіх настаўнікаў, для якіх праца ў школе з'яўлялася асноўнай, адзінай умовай забеспячэння хоць мінімальнага патрэбаў сваёй сям'і ў матэрыяльных і фінансавых сродках. Хтосьці з настаўнікаў быў накіраваны ў школы і паводле распараджэнняў акупантаў, якія влілі строга ўлікі працаздольнага насельніцтва.

Усім пытанніям у галіне народнай асветы займаўся створаны пры Генеральным камісарыяце Беларусі галоўны школьны інспектарат. Пасаду галоўнага школьнага інспектара заняў былы ўдзельнік Усебеларускага Кангрэсу 1917 года, ксёндз Гандлеўскі (за ўдзел у нелегальнай беларускай нацыянальнай антыфашысцкай і антыкамуністычнай арганізацыі "Беларускі народны фронт" у студзені 1942 года быў арыштаваны і закатаваны да смерці гестапаўцамі), вядомы як актыўны змагар за беларускую нацыянальную справу ў Заходняй Беларусі ў гады, калі яна знаходзілася пад Польшчай. Фінансавалі школы толькі за кошт сродкаў Беларускай народнай самапомачы (БНС), г.зн. самаго мясцовага грамадзянскага насельніцтва. Нягледзячы на вялікіх матэрыяльных, фінансавых цяжкасці, восенню 1941 года ў многіх школах на тэрыторыі Генеральнага камісарыята Беларусі арганізавана пачаліся заняткі. Нават у Мінску, дзе ў перыяд акупацыі заставалася не больш за 100 тысяч жыхароў, у кастрычніку працавала 12 народных школ, якія наведвалі 6 тысяч дзяцей. Акрамя таго, пры 8 дзіцячых дамах меліся школы, дзе вучылася 750 дзяцей. Усяго па стану на 15 снежня 1941 года на тэрыторыі Генеральнага камісарыята Беларусі працавала 5 тысяч пачатковых школ. З лютага 1942 года пачаў выходзіць нитомесячны часопіс "Беларуская школа". Ужо ў першым навуковым годзе адбыўся шэраг настаўніцкіх канферэнцый.

Пазней, з-за развіцця партызанскага руху на Беларусі, народнай асветы не ўдалося ўтрымаць на пазіцыях першага навучна-настаўніцкага года. Аднак і ў 1942 годзе навучанне вялося ў 3499 народных школах, якія наведвалі 853 тысячы дзяцей. Іх навучаннем займаліся 11 тысяч настаўнікаў. Найбольш шматлікімі па колькасці вучняў была Мінская акруга — 71 тысяча чалавек, Баранавіцкая — 54, Глыбоцкая — 43 і Вілейская — 40 тысяч.

Намюста цяжэй было са стварэннем беларускай нацыянальнай школы на Беласточчыне і Берасцейшчыне, якія адышлі адпаведна да адміністрацыі Усходняй Прусіі і Генеральнага камісарыята Украіны, а таксама на ўсёй тэрыторыі на ўсход ад Барысава, што непасрэдна падпарадкоўвалася нямецкім вайсковым уладам. Але і тут нацыянальнае самавызначэнне грамадства і найперш сама настаўніцтва не скасцелі, каб беларуская дзетка заставалася без адукацыі, раслі і ўзгадоўваліся самапасам. На Гомельшчыне, да прыкладу, у 1942-43 навучным годзе, г.зн. у час, калі партызанскі рух ужо добра разгарнуўся, мелася 357 школаў, у якіх навучалася 57 тысяч вучняў і працавала 419 настаўнікаў.

Беларускі адраджэнскі рух ажыў і на беларускіх этнічных тэрыторыях Латвіі і Літвы. Як і ў 20-я гады, тут пачынаюць стварацца беларускія школы. У 1941 годзе ў Латвіі нават функцыянавала ў Індры (Балвінава) беларуская гімназія, а ў самой Рызе — тры беларускія шасцікласныя школы. Па розных прычынах у Літве беларускія школы пачалі ўзнікаць толькі з 1943 года. Тут, акрамя 350 беларускіх народных школаў, заняткі вяліся ў гімназіі і настаўніцкай семінарыі (Вільні).

Дзякуючы вялікім старанням і клопатам актывістаў беларускай нацыянальнай асветы, у акупацыйных уладаў удалося нават вырваць дазвол на стварэнне даволі шырокай для таго складанага часу сеткі сярэдніх прафесійных навуковых устаноў. Тут можна назваць настаўніцкія семінары ў Палавградку, Вілейцы, Нясвіжы, трохгадовую медыцынскую школу ў Баранавічах (рыхтавала медсестраў, акушэраў, фармацэўтаў і фельчараў), адміністрацыйна-гандлёвыя школы ў Маладзечне і Баранавічах, сельскагаспадарчую сярэднюю школу ў Мар'іна-Горцы, земляробчую школу ў Горы-Горках, трохгадовую дзяржаўна-будаўнічую школу ў Баранавічах і інш. У Магілёве аднавілася навучанне на III і IV курсах у медыцынскім інстытуце — гэта вучыліся даваенныя студэнты. Пры

патрэбе арганізоўваліся настаўніцкія, арганізацыйна-бухгалтарскія курсы. Агульнаму стану асветы таго часу, на наш погляд, справядлівую ацэнку даў наш эмігрант Г.Наміга на старонках часопіса "Запісы" (1989 г., №19), што выдае ў Ню-Ёрку Беларускі Інстытут Навук і Мастацтва: "... асветніцкая праца не замерла нават у неспрыяльных ваенна-акупацыйных перыяд у краі. Наадварот, беларуская інтэлігенцыя ўдалося стварыць, утрымліваць і пашыраць школьныя ўстановы. Умела выкарыстоўвалася тая акалічнасць, што акупант моцна звязан у вайне і фізічна не мог асабліва ўсе аб'екты грамадскага жыцця ў занятым краі спалі камісарамі. Асвятная дзялянка абыходзілася амаль без іх. Дырэктары школаў і павятовае школьныя інспектары працавалі цалкам самастойна. Як вынік з усяго вышэйсказанага, народная адукацыя ў акупаванай Беларусі зрушылася далёка наперад у параўнанні з тымі задачамі, якія былі афіцыйна вызначаны для яе ўладамі фашыскага рэйха: навучыць дзяцей толькі чытаць, пісаць і лічыць да 500. Думаем, што абнаваўчае беларускіх настаўнікаў за такое "парушэнне" ўстановак фашысцкіх уладаў няма ніякіх падстаў. Наадварот, у заслугу нашым педагогам можна смела паставіць, што і ў неверагодна цяжкіх умовах акупацыі яны дамагаліся ад нямецкай адміністрацыі адкрыцця пераходных устаноў павышанага тыпу, у якіх ахвотна паступалі юнакі і дзяўчаты старэйшых узростаў, што па якіхсці важкіх прычынах не маглі ўключыцца ў партызанскі рух. У такіх установах выдатна было вучыцца галоўным чынам таму, што мелася надзейная гарантыя не трапіць у лок тых, каго гвалтам вывозілі ў Германію, абавязвалі працаваць на карысць фашыскага вермахта.

У надзею на духоўна-культурнае выжыванне паверылі і, як маглі, падтрымлівалі гэтую ідэю ў народзе сваімі публікацыямі і многія, не адарваныя ад нацыянальных традыцый, журналісты і пісьменнікі, што прыйшлі працаваць у рэдакцыі газет і часопісаў. Рабіць было гэта нялёгка, бо, як вядома, перад перыядычным друкам ставілася галоўная задача — на ўсім дапамагаць умацаванню акупацыйнага рэжыму. А што ў створаных акупантамі грамадзянскіх кіраванняў, рэдакцыі перыядычных выданняў даволі часта трапілі людзі з чыстым сумленнем перад сваім народам, сведчаць шматлікія факты актыўнага ўдзелу многіх з іх у падпольнай барацьбе, добраахвотнага далучэння, як для гэтага выпялялі ўмовы, да партызанскага руху.

Зробленыя з дазволу акупантаў на Беларусі першыя крокі па адраджэнні нацыянальных традыцый паспрыялі таму, што многія і сапраўды паверылі ў верагоднасць адраджэнскіх працэсаў. Вось як гэтыя спадзяванні выказаў 7 снежня 1941 года настаўнік па адукацыі, будучы эмігрант Янка Золак у вершы "Брату беларусу":

Прачынайся, мой брат, мой нябога,
Прачынайся з адвечнага сну
Ды выходзь да шырокай дарогі
Сустракаць маладую вяну!
Станавіся пад сцяг вызвалення,
Станавіся сям'ялей і на турсе!
Хай квітнее ў сваім адраджэнні
Дарагая табе Беларусь!
Прачынайся! Свой голас магутны
Загучыць па-свабоднаму злусе!
Па ўсім свеце няхай будзе чуцця,
Што жыве родны край — Беларусь!

Але ж далёка не ўсе, хто, працуючы ў створаных акупантамі ўстановах, не здрадзіў сваёму народу, былі ўпэўнены, што пасля вызвалення Беларусі ўдасца даказаць сваю невінаватасць работнікам камісарыятаў дзяржаўнай бяспекі і ўнутраных спраў, якія так жорстка распаўсюдзіліся перад вайной нават з уяўнымі ворагамі савецкай улады. Таму страх панесці незаслужаную кару і падтуркоўваў многіх сумленных інтэлігентаў, сярод іх і настаўнікаў, шукаць паратунку ў самасмыслы на Запад. На такі шлях стаў і малады брат Якуба Коласа Міхал Міцкевіч (літаратурны псеўданім Антось Галіна). Уся яго віна заключалася ў тым, што ў гады акупацыі працаваў у сістэме адукацыі ў Стоўбцах. У заслугу Міхалу Міцкевічу можна паставіць, што ён і ў той цяжкі час шмат змог зрабіць для таго, каб у школах панавала беларуская мова, чаму вельмі супраціўляліся польскія нацыяналісты. У сваёй хаце на пачатку вайны хаваў ваеннаплененых, а пазней падтрымліваў сувязь з партызанамі. І нягледзячы на ўсё гэта, не адважыўся застацца дома, калі надыйшоў канец акупацыі. Спачатку падаўся ў Чэхаславакію, дзе працаваў цесляром, а затым — у Заходнюю Германію. Тут ужо аддаўся служэнню нацыянальнай ідэі: уладкаваўся інспектарам пачатковых беларускіх школ, што былі створаны ў лагерах, займаўся выданнем беларускіх чытанак. З 1952 года выкладаў у школах Ню-Ёрка беларускую мову, затым да пачатку 60-х гадоў — рэдактар газеты "Беларус", што і сёння выходзіць у ЗША, а ў 1970—1981 гг. — часопіса "Голас царквы". Смерць Міхала Міцкевіча ў 1992 годзе не дазволіла яму здзейсніць сваю запавястную мару: наведваць і развітацца з любай Бацькаўшчынай.

Не стаў выпрабаваньц сваёй лёс таленавіты педагог і арганізатар асветы Барыс Кіт (1910 г.), ураджэнец вёскі Агароднікі Новагародскага павета, выпускнік фізіка-матэматычнага факультэта ўніверсітэта імя Стэфана Баторыя ў Вільні. Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР займаў у гэтым горадзе пасаду дырэктара Беларускай настаўніцкай гімназіі. У гады фашысцкай акупацыі працаваў спачатку дырэктарам беларускай настаўніцкай гімназіі ў Новагародку, а затым дырэктарам Маладзечанскай гандлёва-прамысловай школы. Яе былі навучэнец, а цяпер мастак Кастусь Харашэвіч, так піша: "... наша школа дала не толькі трынаццаць ведаў, але і многім дазволіла пазбегнуць угону ў Германію...".

У школе мы вучыліся па праграмах, якія не зведлі ні польска-нямецкай, ні савецкай ідэалагічнай цензуры. Менавіта там далучыліся да вытокаў гісторыі культуры роднага краю, які звычайна, традыцый, бо настаўнікі нашы былі ў асноўным рупліўцамі на ніве нацыянальнай асветы, сапраўднымі інтэлігентамі і патрыётамі.

Барыс Кіт займаў сярод іх адметнае месца. Ён запомніўся вучням як неардынарны, высокаадукаваны чалавек, які актыўна падтрымліваў вучняў у стварэнні самадзейных гурткоў, нават сам выконваў ролі ў спектаклі "Паўлінка", дапамагаў рабіць афішы да спектакляў...

Не далічыліся мы пасля другой сусветнай вайны і вельмі таленавітага і эрудзіраванага педагога, дырэктара Новагародскай Беларускай настаўніцкай гімназіі Франца Грышкевіча. Выпускнік Віленскай беларускай гімназіі, ён закончыў два факультэты Пажскага ўніверсітэта, дзе атрымаў ступень доктара філалагічных навук і права. Складаў вершы. Загінуў у сталінскіх лагерах. Няцяжка зразумець, колькі карыснага мог бы зрабіць гэты таленавіты педагог на ніве асветы, каб не стаў ахвярай савецкай рэпрэсійнай машыны.

Лёс згаданых вышэй людзей такі складаны і трагічны, што хочацца прыгадаць яшчэ некаторых настаўнікаў акупаванай Беларусі.

Не адважыўся застацца на радзіме Аўген Калубовіч, які адразу пасля заканчэння ў 1930 годзе педтэхнікума ў васемнаці-

(Далей на бач. 10-ай)

(Працяг з бач. 9-ай)

цацгадовым узросце на тры гады трапіў у сібірскія лагеры. Абнавацілі ў прыналежнасці да падпольнай нацыяналістычнай арганізацыі аўтарытаў. У час фашысцкай акупацыі ў яго была задумана даць дзецям тое, што забаранялася рабіць у савецкай школе. Не ўсё задуманае атрымалася, бо і новыя ўладары на Беларусі не паклілі пра яго шчасце. Жывучы доўгі час у эміграцыі, Аўген Калубовіч заставаўся высокасумленным грамадзянінам Беларускай Народнай Рэспублікі. З нагоды яе 55-гадовага юбілею ён зрабіў такі запіс у сваім дзённымі: "Беларусы! Тавы месца ў маім сэрцы нікім не занятое. І з вольнага свасту я яшчэ лепей бачу, што табе нешта ўсё тых жа трох рэчаў: свабоды, свабоды і яшчэ раз свабоды!" Пяру Аўгена Калубовіча належыць успаміны "На крыжовых дарогах", у якіх паказаны пакуты беларускіх вязняў у сталінскіх турмах. Кніга выдадзена ўласным коштам у 1986 годзе ў Кліўлендзе.

З многімі падобнымі да сябе аднадумцамі апынуўся пасля Другой сусветнай вайны на захадзе былы навуцнец Мінскага педагагічнага тэхнікума імя У. Ігнатюка Язэп Маёва. Апошнім годам навування яго ў гэтай установе быў 1933 год. Адпаведным органам не падабаліся нацыянальна-патрыятычныя погляды будучага настаўніка на жыццё, з якімі ён не разлучыўся і пасля выключэння з тэхнікума. На чужыне яму давялося папрацаваць зусім не ў ролі настаўніка: спачатку быў прыбральнікам, тэкам, а затым больш за два дзесяці гадоў на сусветна вядомым амерыканскім заводзе Форда закручваў гайкі, скручваў дроты, працаваў аператарам, беручыся сядзі-тады і за пяро, таму што хацелася праз пазычаныя слова мець сувязь з далёкай, але любай Бацькаўшчынай. Па-сапраўднаму пазычаныя дзейнасць у Язэпа Маёва пачалася (літ. псеўданім Міхась Каваль) з выездам на пенсію. Цяпер ён працуе над раманам "Із агню ды ў полымя".

Пад страхам пакарання пакідалі Беларусь не толькі многія з тых, хто вучыў дзяцей, але і тых, хто наведваў навуцальныя ўстановы павышанага тыпу. Шмат каго з тых, хто не адважыўся развітацца з роднай Бацькаўшчынай, неўзабаве аж на дзесяць гадоў і больш пазганялі ў халодныя сталінскія лагеры. Апынуўся там і Васіль Супрун, галоўная віна якога заключалася ў тым, што ў гады фашысцкай няволі вучыўся ў Слонімскай семінары і пісаў там вершы. Паступленне ж у семінарыю было выклікана жаданнем пазбегнуць прымушанага выязду на працу ў Нямеччыну.

Доўгае панаванне на Беларусі таталітарнай сістэмы з яе жорсткімі санкцыямі да ўсіх інашадумаў, істотныя страты нацыянальна-самасвядомай інтэлігенцыі ў гады масавых рэпрэсій, эміграцыя значнай часткі яе на захад тлумачыць, чаму ў нас у час пасляваеннага дэнацыяналізацыі народнай асветы ў яе не знайшлася дастатковай колькасці сапраўдных абаронцаў. Спробы супрацьстаяць гэтым небяспечным для лёсу нашага народа разбуральным працэсам рабіліся надзвычай асірожныя, і толькі ў чыста асветніцкім плане. Пра іх ужо сё-тое вядома нашаму чатачу з успамінаў непасрэдных удзельнікаў тых падзей, што выкарыстаем мы ў сваёй публікацыі, каб надаць асятленню руху наставініцтва і навуцускай моладзі за нацыянальна-патрыятычную асвету не толькі прыватны, колькі агульны характар. Верыцца, што камусьці гэты пакулы што яшчэ вельмі слаба вывучаны патрыятычны рух з'явіцца матэрыялам для сур'ёзнага манатрафічнага даследавання, не кажучы ўжо пра рознага роду брашуры. І гэты трэба рабіць неадкладна, пакуль яшчэ жывыя сведкі славаўтай старонкі ў нашай нацыянальнай асветы. Не збавіліся тады ўзніць на сябе такую небяспечную ініцыятыву групі адважных студэнтаў Баранавіцкага настаўніцкага інстытута, навуцнікаў Ганцавіцкага, Пастаўскага і Глыбоцкага падвучылішчаў, некаторыя слоніміскія настаўнікі. Амаль адначасова ў гэтых трох падвучылішчах узнік "Саюз беларускіх патрыётаў". Паколькі ў яго ўваходзілі і навуцныя першыя курсы, значыць, да нацыянальна-патрыятычнага руху былі далучаны і 15-гадовыя юнакі і дзяўчаты. Аднак пазней фактар маладосці не з'явіўся падставай для далікатнага абходжання з такімі юнакамі і дзяўчатамі ў час выдзялення следства ці пры вызначэнні судам меры пакарання для тых, хто "замалюваў" на ўсёй савецкай рэжым.

Найбольш актыўна і арганізавана паводзілі сябе навуцныя Пастаўскага падвучылішча. З 1946 года яны падтрымлівалі сувязі і з вучніцай Глыбоцкай сярэдняй школы №1 Ліды Несьцяровіч. Спачувала змагарам і Тамара Барсук. На сустрэчу з імі прыходзіў з Пастаў Мікола Асіненка, з Глыбоцкага падвучылішча — Антон Фурс. Паводле успамінаў Тамары Барсук, сабры падпольнай арганізацыі "Саюз беларускіх патрыётаў" галоўнай мэтай ставілі не толькі адраджэнне беларускай культуры і мовы, але і дасягненне ў будучым дзяржаўнай самастойнасці Беларусі з яе гербам "Пагоня" і бел-чырвона-белым сцягам. Хаця актыўнай дзейнасці Тамара не праводзіла, у сакавіку 1947 года яе, вучніцу дзесятага класа, прама ў кабінце дырэктара школы арыштавалі двое незнаёмых мужчыны з наганамі і адрэзавалі ў Паставы, а раніцай даставілі ў Мінскую турму, дзе змясцілі ў адну камеру з настаўніцай пачатковых класаў з Пастаўшчыны Ленай Бароўкай. Далей дадзім слова самой Тамары:

"У турме мы прасядзелі больш за тры месяцы. Час ад часу нас выклікалі на допыты. Нарэшце ў чэрвені адбыўся суд. Судзіў ваенны трыбунал. Гэта працягвалася некалькі дзён. У жалезнай клетцы на лаве пасудных знаходзілася больш за 40 юнакоў і дзяўчат з Глыбоцка і Пастаў. 20 чэрвеня 1947 года ваенны трыбунал войск МУС Мінскай вобласці вынес прыгавор: Мікола Асіненка і Васіль Мядзельцаў былі прыгавораны да расстрэлу..." Ліды Несьцяровіч прысудзілі да 10 гадоў зняволення. Тамару — да трох. З адбыццём меры пакарання ў Нарыцкую. Некаторых з асуджаных этапіравалі ў Магадан, Казакстан і іншыя далёкія месцы. Хтосьці з іх пасля адбыцця тэрміну пакарання ці амністыі 1956 года так і не вярнуўся адтуль дамоў.

Страшныя лёс напаткаў не дужа вялікую актывістку "Саюз беларускіх патрыётаў", навуцніку Глыбоцкага падвучылішча Людмілу Краснадубскую, пра што яна наведвала ў пачатку 1993 года ў пісьме з казахскага сяла Акчы. Нарадзілася Людміла ў сям'і настаўніка, дзе, відаць, шанавалі беларускія нацыянальныя традыцыі, бо каб усё было наадварот, не прымкнула б да адраджэнскіх ідэй. На другім годзе вучобы (паступіла ў 1945 г.) яе арыштавалі. Далей падзеі разгортваліся, як піша Людміла Краснадубская, наступным чынам: "Я была ўжо замукам і чакала дзіця, таму ўвогуле ніякай актывістай дзейнасці не займалася. Кадэбасты схапілі мяне і павезлі ў Паставы. Там кінулі ў нейкае сутаронне з земляной падлогай, дзе ля выхадзе канваіры сядзелі ля вогнішча. Я замярзала (было гэта ў канцы лютага 1947 г. — Е.А. і Л.Л.), але яны не дазволілі нават наблізіцца да агню. Раніцай допыт, знявагі. Потым адвезлі ў мінскую турму". 20 чэрвеня 1947 года адбыўся суд, у адпаведнасці з якім маладую патрыётку на 10 гадоў пазбавілі волі і ў дадатак яшчэ на 5 гадоў адмовілі ў правах. У мінскай турме, чытаем далей, у Людмілу "акраза пачаліся рэдавыя схваткі. У лаварэце менскай турмы і нарадзіўся мой сыноч. Загарнулі ў ачуны, усунулі ў рукі і хворую этапам у турэмную калонію "Матері і дзіця" ля станцыі Хальч Гомельскай вобласці. Я была ледзьве сама жывая, малако прарэла, а дзіця цягнуцца да пустых грудзей і ціхенька плача ад голаду. Сыноч пражыў 4 месяцы і 15 дзён і сканаў на маіх руках. Вось гэта і была самая страшная для мяне кара! Калі б я ведала, што так будзе, я яшчэ б у час допыту паклала б на сябе рукі..." ("Наша слова", 1993, 20 студзеня). Пасля Аршанскай перасыланай турмы была навуцніца падвучылішча апынулася ў адным з паўночных лагераў СССР, дзе працавала на лесанарыхтоўках, затым перавезлі ў Казакстан. Пасля хрушчоўскай амністыі вызвалілі, і яна прыехала ў 1956 годзе ў Беларусь. Але тут ёй не знайшлі працы... Вымушана была вярнуцца ў Казакстан, дзе і цяпер жыве.

Нацыянальна-патрыятычны рух педагогаў і навуцнікаў у той вельмі складаны час наўсё лакальны характар і ніколі не

— НАРОДНАЯ —

Найвялікшае значыства — сеяць варажнечу між народамі

Ніл ГІЛЕВІЧ,
народны дэпутат
Беларусі

У мінулыя пятніцу, выступаючы з трыбуны сесіі, дэпутат Сарокін патрабаваў ад Старшыні Вярхоўнага Савета стварыць яшчэ адну парламенцкую камісію. Для чаго? Для расследавання, цытую, "фактов пропаганды в средствах массовой информации национализма". Беларуская, вядома. У выніку гэтага расследавання, цытую далей, "оценить роль постоянной комиссии под руководством народного депутата Гилевича. О выводах и предложениях доложить Верховному Совету". Гэта — па-першае. Па-другое, дэпутат Сарокін прадпачае Старшыні Савета Міністраў, цытую, "рассмотреть целесообразность нахождения на должности министра образования спадара Гайсенка". (Між іншым, і па-руску ў родным склоне трэба гаварыць: спадара Гайсенка.)

Чым жа так правіліся міністр і старшыня камісіі? Тым, што навукова-метадычны часопіс "Палеска" змясціў публікацыю, шкодную для інтэлектуальнага выхавання дзяцей. Мушу заявіць адназначна: я расчува супраць таго, каб у беларускіх дзяцей, і не толькі ў дзяцей, абуджаць антырусскія настроі. Я заўсёды лічыў і лічу найвялікшым злачынствам — сеяць варажнечу паміж людзьмі і народамі. Не сумняваюся, што і міністр Гайсенка стаіць на гэтых жа пазіцыях. Як не сумняваюся і ў тым, што пазначаная публікацыя — толькі фармальны пошук да каманды "У атаку!". Не павіся гэта публікацыя — знайшлі б нейкі пошук іншы. Тым больш што ў сённяшняй сітуацыі людзі лёгка зрываюцца і абнароўваюць нямаля палітычна неўзвешаных заяў і проста глупстваў.

Сапраўдны мэта тых, ад чыйго імя выступіў дэпутат Сарокін, — спыніць працэс нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі. Пакуль ён не набраў сілу — з ім трэба пакончыць! А то і сапраўды можна страціць такі прывабны кавалек "адной і неаддзяльнай". Значыць, пара дзейнічаць практычна і канкрэтна.

Апетыт, як вядома, прыходзіць у час яды. Апетыт, відачна, нарастае. Скінулі двух міністраў — мала! Трэба скінуць трэцяга — міністра адукацыі. Скінулі Старшыню Вярхоўнага Савета — мала! Трэба ўзяцца за старшыню пастаянных камісій. Хоць за аднаго — для пачатку. Які раз'ятраны ў таварышаў апетыт! Зусім, як на пачатку 30-х!

Канешне ж, аднаго дробнага факта мала, каб разгарнуць франтальнае наступленне і здзейсніць свае намеры. Таму робіцца абгульчэнне маштабнае — на ўсю рэспубліку. А імяна: на Беларусі, паводле дэпутата Сарокіна, аказваецца, існуюць і дзейнічаюць цэлыя "национал-фашистские движения", лідэры якіх "активно ведут оголтелую идеологическую обработку молодежи, школьников, студентов"... Ах, гэтыя знаёмыя фразачкі газетных перадавіч! Як яны за 70 гадоў

збрыдзелі душы чалавечай! Але да пытання пра нацыянал-фашызм мы яшчэ вернемся. Цяпер жа я паспрабую патлумачыць, чаму мішэнню атакі выбраны імяна міністр адукацыі і старшыня камісіі Вярхоўнага Савета, якія пытаннямі адукацыі займаюцца.

Таварышы-судзі адчулі першыя рэальныя крокі на шляху аднаўлення беларускай школы ў Беларусі — і спалохаліся, узрушыліся. Закрычалі: Не дапусцім! Не дадзім! Здымам міністра, раз ён не сабагуе, а выконвае Закон аб адукацыі! Паставім другога, свайго — такога, як незабытая Еўдакія Уралава, якая не ведала і двух слоў па-беларуску, але кіравала адукацыяй у нас ажно гадоў дзесяць. Таварышы выдатна разумеюць: будзе беларуская школа — будзе ўсё: і беларуская мова і беларуская культура, і беларускае справядзтва, і беларуская нацыянальна-гістарычная самасвядомасць, і як вынік — будзе беларуская дзяржава. У тысячны раз пытаюся ў грамадзян — такіх, як дэпутат Сарокін: ці ведаеце вы, што к пачатку 80-х гадоў ні ў адным горадзе, ні ў адным гарадскім пасёлку, ні ў адным рабочым пасёлку на Беларусі не засталася ніводнай беларускай школы? Ні школы, ні класа, ні паўкласа, ні чэрышкласа! Ведаеце? Дык чаму вы не крычалі тады, што за гэта злачынства перад народам трэба зняць з пасады і міністра адукацыі, і старшыню камісіі Вярхоўнага Савета, і сакратара ЦК, і ўсіх іншых, па чый віне яно тварылася? Вы не крычалі, таму што вас цалкам задавальняла гэта. Вы лічылі гэта зусім нармальным. Хіба не так? Скажыце: ну а калі б у Расіі ні ў адным горадзе не засталася ні адной рускай школы? Як бы вы на гэта паглядзелі? Гэта было б нармальна? Упэўнен, што ў гэту хвіліну сёй-той з нашых доблесных грамадзян падумае: "Ну, у, сранілі С великим и могучим русским он сранили... Смешно!". А вось у гэтым "ну, сранілі", шапоўня, і ёсць самы сапраўдны нацыянал-фашызм, — і не мае значэння, якая ён паходжання: нямецкага, італьянскага, ці рускага... Таму што такія пагардлівыя адносіны да мовы народа — гэта чысцейшая вядома расізм, а расізм ляжыць у аснове фашысцкай ідэалогіі.

І вось цяпер, калі мы ўзяліся з Божае ласкі, за адраджэнне сваёй мовы і культуры, за будаванне сваёй уласнай дзяржавы — вы, як і 60 гадоў назад, закрывалі пра разгул беларускага нацыянал-фашызму на Беларусі. І ў чым жа яго, гэты нацыянал-фашызм, вы убачылі? У тым, што аднаўляюцца, у свой час гвалтоўна зрусіфікаваныя, беларускія школы? У тым, што мы самі, не пад нейкую дыктоўку, а самастойна пшам аб'ектыўную, праўдзівую гісторыю свайго народа?

Шапоўня дэпутаты! У 1931 годзе ў Мінску выйшла адна з самых падлых кніг у гісторыі беларускага кнігадрукавання. Называецца яна "Навука на службе нацдэмаўскай контррэвалюцыі". У гэтай кнізе вы многа-многа разоў знойдзеце фразы "беларускі нацыянал-фа-шызм" і "беларускі нацыянал-фа-

шызм". Гэта страшэннае кляймо ставілася на імяна самых сумленных, самых светлых, самых таленавітых, самых выдатных сыноў і дачок беларускага народа. На працягу некалькіх наступных гадоў — з 1931 па 1938 — тысячы кляймоных гэтым кляймом беларускіх інтэлігентаў былі рэпрэсаваны і амаль усе загинулі — хто на Салалухах, хто на Калыме, а хто тут, у Беларусі, у такіх урочышчах, як Куралаты. У тым ліку пайшлі ў магілу многія з тых, хто памагаў "судзіям", і з тых, што гэты зверскі, самапраўны суд чынілі. Як, напрыклад, і рэдактар гэтай жаклівай кнігі (Дарэчы, яе трэба перавыдаць, дык ма-савым тыражом, каб кожны мог пачытаць і ўбачыць, да якіх маштабаў быў даведзены ў нас пагром нацыянальнай інтэлігенцыі, як пачынаў ажыццяўляцца на Беларусі нацыянальны генацыд.)

І вось, здаецца, гісторыя вяртаецца "на кругі свае". Дакладней, яе хочучы павярнуць туды — назад, да 37-га. Лозунг гатовы даўно: "Смерць беларускаму нацыяналізму!" — што трэба чытаць, як "Смерць нацыянальнаму адраджэнню Беларусі!" Пачалося і ажыццяўленне лозунга на практыцы. Свае прапановы зрабіў і дэпутат-генерал Сарокін: стварыць камісію Вярхоўнага Савета па вывучэнню фактаў прапаганды беларускага нацыяналізму і вызваліць ад займаемых пасадаў народнага дэпутата Гілевіча і міністра адукацыі Гайсенка.

Шапоўня дэпутаты! Дазвольце і мне выказаць просьбу і да вас, і да Старшыні Вярхоўнага Савета. У інтэр'ю газеце "Звязда" быў член палітбюро расійскай кампартыі прафесар Антановіч сваё вяртанне ў родны дом, у Беларусь, патлумачыў тым, што "расійскія камуністы пайшлі ў бок вялікадзяржаўнага шавінізму". Красамоўнае прызнанне! Гэта — у Расіі. У нас жа, у Беларусі, не толькі камуністы, але і многія іншыя, партыйныя і беспартыйныя грамадзяне, як ішлі, так і ідуць у гэты самы запаветны бок, вазуліца выступаюць з пазіцыі вялікадзяржаўнага шавінізму. У многіх газетах, што выходзіць у Беларусі, у тым ліку і за дзяржаўны кошт, змяшчаюцца публікацыі, у якіх абражаюцца нацыянальныя пакуцы беларуса, зневажаецца сама Рэспубліка Беларусь, яе дзяржаўныя сімвалы. У гэтых публікацыях сцвярджаецца, што беларускага народа наогул ніколі не было і няма, што беларуская мова — толькі дыялект рускай, што ўтварэнне незалежнай дзяржавы Рэспубліка Беларусь — нонсенс, які трэба ліквідаваць, і г.д. і г.д. Усё гэта, як вы разумееце, спрацоўвае адпаведным чынам — а імяна: глыбока крыўдзіць беларусаў, абражае нацыянальную годнасць народа, а з крыўды і абразы нічога, апрача адчужэння і варажасці, не вырастае. Дык хто ж сее ў нашым грамадстве нацыянальную варажнечу? Хто займаецца прапагандай нацыянал-фашызму ці шавінізму? — як яго ні назаві, гэта адно і тое ж: нялюдская, антычалавечая ідэалогія.

Нягледзячы на ўсё гэта, яшчэ ніводзім сумленны рускамоўны грамадзянін не адчуў, што яму, ратуючыся ад нацыяналістычнай небяспекі, трэба з Беларусі ўцякаць. Не адчуў і не адчуе! Такой небяспекі ні для якой нацыянальнай меншасці ў нас няма і не будзе. Небяспечу можна адчуць толькі той, хто лічыць, што цяпленне беларускага народа можна выпрабавваць бясконца.

Вось чаму прашу Старшыню Вярхоўнага Савета стварыць парламенцкую камісію па расследаванні фактаў прапаганды ў сродках масавай інфармацыі вялікадзяржаўнага шавінізму і распаўсювання настрою варажасці да Беларускай дзяржавы і яе законаў.

Ефрасінія АНДРЭВА,

прафесар, доктар педагагічных навук.

Леанід ЛЫЧ,

доктар гістарычных навук.

МЭНТАЛІТЭТ БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ

Мікола В. КУЗЬНЯЦОЎ

Прафэсар паліталогіі,

Доктар гістарычных навук

"Госці ў хату — беларусы расцілаюць на сталах саматканныя абрусы, вараць бульбу ў саганах..."

Сустракаем хлебам-соллю кожнага, хто з'явіцца. Беларус кае застолле пачастунак славіцца..."

У гэтых радках беларускага паэта Уладзіміра Скарыніна ёсць даволі грунтоўная характарыстыка беларуса, яго гасціннасць, ветлівасць, дабрыня. Шырокае, усебаковае асэнсаванне адметных якасцей прадстаўніка той ці іншай нацыі, народа наогул мы атрымалі, калі будзем зыходзіць з тэрміна "менталітэт", ментальнасць, што азначае сукупнасць рысаў, характарыстык, уласцівых сацыяльнай групе ці адзіноцы ў пэўных умовах гістарычнага развіцця.

Менталітэт беларусаў пачаў складацца з часоў язычніцтва, узбагачаючыся на кожным гістарычным павароце. Красамоўна аб гэтым сведчыць народны фальклор, задушэўныя, крыху сумныя песні, паданні, легенды, дайшоўшыя да нас з сівых вякоў.

Менталітэт — з'ява шматгранная. Чым глыбей мы бярэм, тым больш відочна бачыцца шырыня і неабсяжнасць праблемы. Ёсць усе падставы сцвярджаць, што гэтай рэдкаснай руды мы ніколі не вычарпаем, настолькі багатае і каштоўнае перад намі радзішча.

Неацэннасць залатаноснай жылы ў тым, што ўласцівасці той ці іншай нацыі нельга разглядаць у адрыве ад іншых нацый і народаў.

Мусіць, зыходзячы з гэтага, Кант пакінуў нам цікавае вызначэнне нацыянальнага характару французскага народа. Ён адзначае ўласцівую французам густ да ўдзелу ў палітыцы, ветлівасць да замежных гасцей, жывы розум, дух вольнасці, гарачы патрыятызм у адносінах да сваёй дзяржавы, пачуццё асабістай годнасці.

Цудоўны пералік. Але давайце параўнаем, хіба ў іх адмовіў беларус? З сёвай даўніны мы ведаем пра Полацкае веча, дзе вырашаліся абшчэныя і стражніцкія пытанні жыцця, што ў Рэчы Паспалітай, куды ўваходзіла Вялікае княства Літоўскае, у адрозненне ад Маскоўскага і іншых княстваў і дзяржаў, уладар трона выбіраўся на пасаджэнні Галоўнага (Вальнага) з'езда (Сойма) прадстаўніцкімі знакамітай шляхты. Многія гарады мелі самакіраванне, ці Магдэбургскае права.

Славіліся спрадвечу беларусы ветлівасцю і гасціннасцю. Няхай гэта будзе прасты чалавек, шляхціц, ці сам кароль. У адрозненне ад немца, вельмі меркантильнага ў гэтых адносінах, беларус аддасць апошняе, абы дагадзіць госцю. Тут добра пачувалі сябе і апальныя іншадумцы. Неадрама ў Беларусь ці ў тагачасную Літву збеглі з Маскоўшчыны дзеячы часоў Івана Грознага ці, як іх называлі, "пералёты". Андрэй Курбскі, Багдан Бельскі, царскі казначэй Міхаіл Галавін, Аляксандр Раманаў, родзіч будучага цара Міхаіла Фёдаравіча, гісторык і філосаф Арцёмій, што знайшоў утуліны дах у князёў Слуцкіх Аляксавічаў і многія іншыя. А гэты прыклад зусім узрадаваў. Нечуваны пір наладзіў Вялікі князь Літоўскі Вітаўт у 1429 г. у чаканні каракаці на прастол сваёй дзяржавы. Пакуль везлі карону, шматлікія госці, што з'ехаліся ў Вільню з усіх краін свету, у тым ліку імператар Свяшчэннай Рымскай імперыі Жыгімонт I па па рымскі Марцін V, за 7 тыдняў з'елі 700 быкоў і кароў, 1400 бараноў, 100 зубраў, 100 кабанцоў, 100 ласёў, выпілі 700 бочак віна, мёду, піва.

Між іншым, мы ведаем, што асобныя еўрапейскія манархі адрозніваліся надзвычайнай сквапнасцю.

Шырыні натуры, хлебасольствам адрозніваліся ад іх князі Радзівілы, знакаміты беларускі магнацкі род. Колькасць страў

на піру дасягала як не пяцісот. Госці, што запрашаліся князямі, жылі тут месяцамі, не дастаўляючы турбот гаспадарам.

Да сённяшніх дзён славіцца хлебасольствам, шчодрасцю і непадробнай цеплынёй беларускія вяселлі. На вяселлі маладых сустракаюць хлебам-соллю, гэтаксама страчаюць здаўна жаданага, ганаровага госця, што сведчыць аб пашане і гасціннасці.

Не адмовіў беларусу і ў розуме. У рэспубліцы і далёка за яе межамі добра вядомыя святыя зямлі беларускай асветніцы Ефрасінні Полацкай, мудры пісьменнік-гуманіст XII стагоддзя "паче всех воссиявших на Руси" Кірыла Тураўскі, якога лічаць, не без падстаў, аўтарам "Слова о полку Игореве", філосаф, пісьменнік, царкоўны дзеяч Клім Смалейчыч, першадрукар і асветнік Іван Фёдаравіч, ён жа Іван Фёдарав, сусветна вядомы пісьменнік Фёдар Дастаеўскі, дзяржаўны і ваенны дзеяч часоў Екацярыны II Рыгор Пацёмкін, кампазітар Міхаіл Глінка, вучоная-матэматык Соф'я Кавалеўская, таленавіты педагог, філосаф, гуманіст і кнігавыдаўца XVI ст. Сымон Будны, гонар беларускай пазіі, асветнік і гуманіст Сямён Полацкі, грамадскія дзеячы, гісторыкі Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Усевалад Ігнатэўскі, вучоныя ў галіне мовазнаўства Браніслаў Тарашкевіч, Язэп Лёсік і вялікі сойм іншых выдатных сыноў і дачок народа Беларусі.

Што да духу вольнасці, то і тут беларусу не пазычаць. Баронячы сваю радзіму, беларусы паспяхова супрацьстаялі татарам-ногам, нападам рускіх заваёўнікаў, тэўтонцаў, германцаў і іншай навалы. Толькі некалькі прыкладаў. У жніўні 1505 г. у адсутнасць князя Міхаіла Аляксавіча Слуцкага стала вядома аб падступе да горада татарскай конніцы. Арганізацыю абароны Слуцкай фортыфікацыі ўзяла на сябе жонка князя княгіня Алена. Убраўшыся ў мужчынскае адзенне, адважная жанчына сабрала значныя сілы вояў, якія не далі ворагам узяць Слуцк, пратрымацца, пакуль падыдзе князь з дапамогай.

Аб'яднанымі сіламі супраць тэўтонскага ордэна камандаваў кароль польскі і вялікі князь Вялікага княства Літоўскага Ягайла. Даўня ворагі Беларусі і іншых краін былі разбіты, магістр ордэна Юнгінген загінуў у бойцы.

Не саступалі чужынцам беларусы і ў іншыя часы. У шматвяковай міжусобнай вайне адстойвалі сваю айчыну — Вялікае княства Літоўскае, у гады Вялікай смуты на Русі працяглы час утрымлівалі ў сваіх руках Маскву, у 1611 г. у якасці палоннага быў дастаўлены ў Варшаву рускі цар Васіль Шуйскі. Вядома, міжусобніцкая вайна не спрыяла добрасуседству абодвух славянскіх народаў, але нельга аспрэчыць і той факт, што беларусы ў час Паўночнай вайны, якую вёў Пётр I за выхад да Балтыйскага мора, дапамагалі рускім войскам у тылавых аперацыях супраць шведаў, у 1812 г. змагаліся ў палках Напалеона, спадзеючыся на адраджэнне ВКЛ, мужнымі змагарамі праявілі сябе ў барацьбе з фашызмам.

Вольналюбівыя, годныя духам, беларусы самі не царпелі прымусу і аказвалі дапамогу іншым народам у іх барацьбе за свае чалавечыя правы.

Не абдзелены беларус і любоўю да сваёй Бацькаўшчыны. Узоры гарахага патрыятызму пакідаюць беларусы ўсюды. Сёння мы ведаем, што ў розныя часы пад уплывам разнастайных абставін нялёгкай сваёй гісторыі многія нашы суайчыннікі апынуліся за мяжой. Беларусы жывуць у ЗША, Канадзе, Польшчы, Аўстраліі, Аргенціне, Літве, Латвіі, Украіне, Расіі і шэрагу іншых краін.

Апынуўшыся на чужыне, беларусы захавалі родную мову, рэлігійныя вераванні, традыцыі і звычай продкаў. Спасцігнуўшы культуру краіны пражывання, беларусы і на чужой зямлі рабілі ўсе магчымае для развіцця культуры айчыны, выдавалі і выдаюць часопісы, кнігі, газеты, займаюцца

навуковай працай і мастацтвам. Алякс Дудар, нібыта выказваючы пачуцці суайчыннікаў, пісаў: "Беларус я — радзіўся пад плотам, дзе з крапіваю ішпацца вецер. Родны край мой — лясы і балоты — даражэй мне за ўсё на свеце".

Разам з тым беларускаму сэрцу агідныя пахлівасць, фанабэрыстасць, ганарыстасць, ілжывае пачуццё выключнасці.

Сапраўдны патрыятызм паказваюць і тыя беларусы, што жывуць у былых рэспубліках СССР. Яны ніколі не разрываюць сувязь з роднымі мясцінамі, не страцілі сваіх этнічных каранёў.

Беларусы ў параўнанні з іншымі народамі больш лёгка на "пад'ём". Яны ніколі надта не заседжаліся на печы. Не апошняю ролю ў довазе адыгрывае і той факт, што знакаміты вучоны-географ і вандрунік М.Пржэвальскі (Мікола Перавальскі) паходзіў з беларусаў. У ліку падарожнікаў таксама першы консул Расіі ў Японіі, усходназнавец, складальнік першага японска-расійскага слоўніка Восіп Гашкевіч і інш.

Усе даследчыкі адзначаюць уласцівую паляку ганарыстасць. Гэта нахшталт формы без зместу, інакш кажучы — тое, чаго няма, але хочацца, каб было хоць знешне.

Пачуццё ўнутранай годнасці беларусу адпавядае без знешніх выкрутасяў, як арганічная якасць характару. Гэта добра ўвасобіў Янка Купала ў "Паўлінцы", дзе выведзены надзвычай каларытныя вобразы хітравата-мудрага беларуса-селяніна Крыніцкага і дробнага шляхціца ганарыстага пана Быкоўскага.

Са знешніх праяў шляхетнасці, ганарыстасці саркастычна смяюцца Уладзімір Караткевіч: "Пані збіраецца ў туалет. Прыбіраецца, нібы на бал. У-у пані была. Яна табе без пальчатак і не сядзе".

У творах І.Канта ёсць і характарыстыка іспанцаў, якія не перамаюць новага ў суседніх народаў, не цікавяцца іх жыццём.

Пра беларусаў гэта не скажам. Яны вельмі цікавяцца замежным, імкнуцца пераняць, прымяняць у сябе, зрабіць лепш. На жаль, такія кантакты за мінулыя дзесяцігоддзі вельмі звужыліся. І дарэмна. Палітыкі не заўважылі тое, што прыкмеціў пазт Алякс Ставер. Памятаеце? "Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць..."

Адначасна добрасумленнасць, дабрыню, сумленнасць і падпарадкаванасць беларуса ўладам, але не ў тым сэнсе, як гэта ўласціва немцу. Апошні, педант па натуре, дакладна выконвае грамадскія прадпісанні. Беларус жа, таксама дакладны, але з развагай, без нямецкага педантызму. Дзейнічае не ўсплываю, і ў гэтым становіцца адрозніваюцца ад свайго панурага суседа.

Але дзеля праўды трэба адзначыць, што не ўпадаючы ў нямецкі педантызм, наш чалавек здатны іншым разам да абьяквасці, неабавязковаці. Далёкім продкам беларусаў такія рысы былі менш уласцівыя, чым нам.

Многім народам, як грэх, уласцівы крайні нацыяналізм. Менш за ўсё такое адпавядае беларусу. Адкрытасць, дружалюбнасць да іншых народаў — самыя адметныя ягоныя рысы.

Заўважана таксама нямецкая дробязнасць. Натура ж беларуса паславянску шырокая. Ён глядзіць на жыццё больш проста, нават можа залішне спрощана.

Менталітэт вымушае весці даследаванне ў адпаведнасці з прынцыпамі гістарызму. І гэта зразумела. Менталітэт нацыі часоў сярэднявечча — адно, эпохі Адраджэння — зусім іншае. Менавіта так лічылі І.Кант, І.Гердэр, К.Гельвецій, якія ў свой час таксама цікавіліся псіхалогіяй славянскай душы і пакінулі свае мераванні. Трэба адзначыць, што заўважаныя ім рысы не змяніліся. Беларусы — народ працавіты. Як і раней, яны ўмеюць вырошчваць збажыну, каціць, плавіць метал, рабіць з яго патрэбныя рэчы. Як і раней, яны не імкнуцца панаваць над светам, не схіляліся і не схіляюцца перад чужынцамі.

У час, калі Русь, раз'яднаная міжусобцамі, не магла весці актыўнай ваяўнічай палітыкі ў адносінах да сваіх заходніх суседзяў, ВКЛ у геапалітычных ад-

носінах з'яўлялася магутнай шматнацыянальнай унітарнай дзяржавай, з вялікай тэрыторыяй і шматмільённым насельніцтвам. У краіне сфарміравалася са сваімі адметнымі рысамі беларуская мова існавалі прававыя інстытуты дзейнічалі грэка-лацінская акадэмія, Віленская кафедральная каталіцкая школа, пазней акадэмія ў Вільні, працавалі езуіцкія гуманітарныя школы, шматлікія праваслаўныя навукальныя ўстановы.

Адсюль зразумела, чаму ў XV—XVI ст. беларуская культура атрымала такі моцны штуршок, што па развіццю літаратуры, мастацтва, кнігадрукавання, архітэктуры дасягнула лепшых узораў свайго часу. Эпоха Адраджэння, што прыпадае на гэты перыяд, узрушыла творчыя сілы беларусаў, узбагаціўшы сусветную цывілізацыю творами, якія не страцілі сваёй каштоўнасці да нашага часу. Невыпадкова таксама развіццё вытворчасці, рамёстваў, сельскай гаспадаркі. Зробленыя зрухі — гэта перш за ўсё вынік дзейнічання дэмакратычнай сістэмы, адкрыцця шырокіх магчымасцей для творчасці. Зразумела, што гэта самым становіцца чынам адбівалася на менталіце беларусаў, фарміравала добра-зачылісць, мяккасць, самавітасць, упэўненасць у сябе, шчодрасць, спагадлівасць, талерантнасць і іншыя добрыя якасці.

Менталітэт беларусаў набывае ясна навуковыя рысы, калі Рэч Паспалітая, утвораная ў выніку пагаснення аб саюзе Польшчы і ВКЛ, распачынае варажую, дэспатычную палітыку ў адносінах да Беларусі: навязвае каталіцтва, зачыняе беларускія школы, робіць польскую мову дзяржаўнай, прымае іншыя абмежаваныя для ВКЛ захады.

Прыгнёт, дэспатыі, самым адмоўным чынам адбіліся на менталіце беларуса. Усталёўваецца лянота, зладзейства, п'янства, ашуканства, дух мяшчанства. Сусвет чалавека бяднее, абастраюцца варажыя пачуцці, творчасць саступае дарогу меркантилізму, працавітае іншыя заганныя рысы. Родная мова ў гарадах выходзіць з ужытку, толькі вёска, сельская аратыя шануюць яе, зберагаюць традыцыі і вераванні.

Не спрыялі ўсталёўванню больш годнага менталітэту беларусаў і тры падзелы Рэчы Паспалітай. Расійскае самадзяржаўе пачало прыцягваць шляхту ў праваслаўе сваімі прывілеямі, раздачай маёнткаў, прыняццям прысягі на вернасць і інш. Польскія школы зачыняліся, на месца польскай мовы ўсталёўвалася руская. Менталітэт беларусаў падвергнуўся новай дэфармацыі. У характары з'явіліся, замацаваліся рысы недаверу, насцярожанасці, абачлівасці, хітрасці.

Беларус паставіўся да свайго лёсу з абачлівасцю, роздумам і памяркоўнасцю, што дае падставу асобным "тэарэтыкам" асэнсоўваць такое стаўленне да прыгнёту, як пакорлівасць, паслухнасць. З гэтым падыходам цяжка пагадзіцца.

Не апошняю ролю тут адыгрывала тое, што ў Беларусі з даўніх вякоў развіваліся на роўных дзве асноўныя канфесіі — праваслаўе і каталіцызм, галіны адзінага дрэва — хрысціянства. Між імі існавала цярпівасць. Распаўненне ў такіх умовах варажасці ў народзе прывяло б толькі да нацыянальнай катастрофы. Таму талерантнасць, памяркоўнасць, грунтоўнасць, спрадвечная мудрасць дапамаглі вырвацца з

гістарычнага віру. У той жа час лепшыя сілы нацыі не складалі зброі, не зносілі абразы нацыянальнай годнасці моўчкі, як некаму падаецца. Яны змагаліся за адраджэнне сваёй нацыянальнай дзяржавы, мовы і культуры, выхоўвалі самасвядомасць і высокую годнасць народа. Дзякуючы прыхільнасці беларусаў да сваёй спадчыны, ім удалося пазбегнуць асіміляцыі як сярод палякаў, так і сярод рускіх, што красамоўна сведчыць пра высокі ўзровень беларускага менталітэту, загартаванасць народа перад нягодамі жыцця.

Таму прычыну дэфармавання менталітэту беларускага народа ў той далёкі адразаак гісторыі трэба шукаць у палітычнай, сацыяльна-эканамічнай сістэме таго часу.

Гэтакі ж самы адказ дамо на пытанне аб менталіце беларусаў у савецкі перыяд.

Курс большавіцкай партыі на будову грамадства спра-вядліваасці і дабрабыту, братэрства, роўнасці ўскалыхнуў нацыю. Нацыянальны характар узбагаціўся рысамі калектывізму, прызных, мірных адносін да іншых народаў, гатоўнасці прыйсці на дапамогу, падзяліцца сваімі набыткамі. Шчырасць, мяккасцёрдчаснасць, дапытлівасць, вытрымка, пазычанасць душы раскрыліся з усёй паўнатой. Але абмежаванасць нацыянальнай і дзяржаўнай самастойнасці, скажэнне сапраўды цывілізаваных прывілеяўных мэтай дэман адбіліся на менталіце. І ўсё ж таталітарны рэжым не вынішчыў у душы нацыі спрадвечнага, закладзенага пакаленнямі продкаў. Яны былі прытоены ў глыбіні сэрцаў.

Першыя ж крокі на шляху дэмакратызацыі жыцця паклалі пачатак духоўнаму ачышчэнню нацыі, вынішчэнню ў характары такіх агідных якасцей, як двудушнасць, згодніцтва, абьяквасць. Трэба ачышчаць сябе ад апатычнасці, схільнасці да чаркі, недаверлівасці да новаўвядзенняў, скрытнасці, давойнай маралі, падазронасці, несумоўнасці пры знаёмстве, недастатковай рашучасці, задаволенасці малым як у выніках працы, так і ў жыцці.

Не зашкодзіла б беларусу мець больш аптымізму, жыццёвай энергіі, упэўненасці ў сваіх творчых магчымасцях, высокага пачуцця гонару за багатую шматвекую гісторыю, гордасці за сваю нацыю, самабытную культуру, мову, літаратуру, мастацтва, дасягненні ў навуцы і тэхніцы. Абражае нацыю вытанчанае, у дрэнным сэнсе гэтага слова, брыдкаслоўе. Многія нашы суграмадзяне забыліся пра звычайную чалавечую годнасць, вызначаюцца разбэшчанасцю, грубасцю і хамствам. Ці ж гэта ўпрыгожвае чалавека? Хіба дадае гонару.

Асобныя якасці з улікам вядомай недасканаласці чалавека, відаць, да канца не могуць быць зжыты. Але на іх можна і патрэбна ўплываць сродкамі выхавання, умелай карэкцыі, што дае падставу глядзець на змены ў менталіце з большым аптымізмам. Часта можна пачуць сёння: дайце грамадству ідэал. Калі ласка! Ён прасты, як хлеб, матчына слова: узяць самасвядомасць сваёй нацыі да сусветных узораў. Тут падмурак усаму — дабрабыту, маральнай чысціні, чалавечай годнасці, высокаму ўзроўню менталітэту.

ЗВЯЗДА

ПРЫВАТЫЗАЦЫЯ — ГЭТА ВАМ НЕ КАЛЕКТЫВІЗАЦЫЯ. АСАБЛІВА ПА ТЭМПАХ

Размовы аб раздзяржаўленні і прыватызацыі няспынна ядуцца аж з 1991 года. Аднак рэальны стан рэчэй не адпавядае актыўнасці дыскусій. Працэс набраў рэальную моц толькі ў канцы мінулага года — вельмі шмат часу пайшло на тое, каб зацвердзіць неабходныя заканадаўчыя акты. У лічбках тэмпы прыватызацыі выглядаюць наступным чынам. За 1991—1992 гады прыватызавана 51 прадпрыемства рэспубліканскай маёмасці, агульны кошт іх асноўных фондаў у пераліку на цэны 1993 года складае 8 млн. 700 тысяч рублёў. Колькасць працуючых на гэтых прадпрыемствах — 48 тысяч 300 чалавек. За першы і другі кварталы 1993 прыватызавана 10 прадпрыемстваў, у тэзісім — 21, у чацвёртым — 109. Усяго за 1993 год прыватызавана 140 аб'ектаў рэспубліканскай маёмасці, кошт асноўных фондаў якіх складае 43 млрд. 300 млн. рублёў, агульная

колькасць працуючых — звыш 125 тысяч чалавек.

54 аб'екты рэспубліканскай маёмасці пасля прыватызацыі атрымалі статус калектывных прадпрыемстваў; 68 стварылі акцыянерныя таварыствы (дзяржаўная доля ў іх фондах складае 90 працэнтаў); 18 аб'ектаў рэспубліканскай маёмасці перададзеныя конкурсу. Выручаная сума склала 6 млрд. 9 млн. рублёў. Самы папулярны від прыватызацыі аб'ектаў рэспубліканскай маёмасці ў 1993 годзе (як чакаецца і ў 1994) — акцыяніраванне.

Відавочна, што 1993 год не склаў спяна новых успахнаў і не даў значнага павышэння эканамічнай эфектыўнасці ад дзейнасці прыватызаваных прадпрыемстваў. Звязана гэта як з агульным эканамічным крызісам у рэспубліцы, так і з недасканаласцю адпаведных заканадаўчых актаў.

Вольга УЛЕВІЧ.

Нам пішуць... Нас пытаюць...

Сп. выдавец і рэдактар!

Калі ласка, надрукуйце некалькі слоў адносна заўвагі сп. С. у папярэднім № газеты... Запраўды, беларуская эміграцыя ў сваёй аснаўной масе «заплеснелая». У параўнанні з нашымі суседзямі, мы самыя адсталыя ў вусіх напрамках грамадзянска, палітычна і культурнага дзейнасці. (Вынятак можа БІНІМ ды Лёнданская бібліятэка). Ці ж ня сорамна нам, што ня можам выдаваць хоць адну тыднёвую газету ў Заходнім свеце?! Скажы пра гэта і зараз-жа пачуюцца крыкі з усіх бакоў: нас мала, мы бедныя, мы ня ў стане і таму падобнае... І ўсё гэта лухта...

Трэба нарэшце шчыра прызнацца, што мы шмат чаго ня ўмеем, што ў душы сваёй надалей застаёмся рабамі... і што ня хочам нічому новаму вучыцца... Так як у сённяшняй Беларусі баяцца і няумеюць перайсці на новы лад жыцця...

Р.

...І я з гэтым пагаджаюся!..

Сп. рэдактар!

Нядаўна вярнуўся з «бізнесовае» пездкі ў Латвію, Жамойці і Польшчу. Мае калегі ў Жамойці казалі мне: глянь на навакольне Вільні, — гэтаж вашыя людзі... а што за адсталасць! Яны-ж нават ня ведаюць хто яны, ніто «нядзельныя палякі», ніто «савецкія чалавекі», ніто тутэйшыя... І гэта ў цэнтры Еўропы! Прыходзілася лыпаць вачамі...

А ў Польшчы? Праваслаўная царква заміж служыць насельніцтва Беларускай, якое ў аграмаднай большасці беларускае, толькі і ведае насельніцтва гэтае прасяцкім чынам «русыфікаваць»... А тым часам польскія ксяндзы занадзіліся ў Беларусь і не дзеля абслугоўвання каталіцкага насельніцтва Беларусі, а насаджаюць там усімі сіламі і няпраўдамі палшчызму... Што гэта з намі творыцца?!

Ш.

Ды нічога ня творыцца, і гэта самае страшнае. І ў Беларусі, і ў Жамойці, і ў Амерыцы і г.д. можна без цяжкасці пабачыць польскія (гэта для прыкладу) сьцягі і армы... А ці пабачыў Ты хоць дзе ў Польшчы, Жамойці ці Латвіі беларускія сьцягі ды Пагоню? Нашыя людзі яшчэ і сёння ня могуць пазбыцца пачуцця няпоўнацэннасці і нейкага невытлумачальнага страху. Пакуль-што няма ў нас разумных і адважных лідэраў-патрыётаў!!!

Іздацель!

...А вот мне твая газета не наравіцца...

А нібы чаму яна мае табе «наравіцца»? Я ведаю, што ты ўжо даўно чытаеш газеты, якія табе «наравіцца»... Я-ж табе нашае газеты ня высылаю... Прадаўжай, на здароўе, чытай тое, што табе падабаецца...

Шаноўны Сп. Прускі!

Я атрымаў ужо пяты нумар Вашага выдання «Беларускі Дайджэст». Дзякую!.. На маю думку, гэта не часопіс, а газета... Акрамя таго, мне не падабаецца «упіханьне» ў нашу мову словаў з чужых моваў, як і ўжыты Вамі «дайджэст»... А ці ня час пазнаёміць беларускае замежжа з новаю Канстытуцыяй Беларусі? Хоць у вытрымках...

Я.З.

Дзякую за ліст... Што да Канстытуцыі, дык будзем старацца яе абнародаваць...

Да ведама Беларусаў у ЗША.

У Нью-Ёрку існуе Генконсульства Беларусі, якое выконвае ўсе консульскія дзеянні ў дачыненні да Беларусі, у тым ліку:

1. Афармленне візаў у Беларусь;
2. Афармленне даверанасцяў і іншых дакументаў грамадзянам, якія жывуць у ЗША, дзеля выкарыстання гэтых дакументаў у Беларусі;
3. Афармленне запросін грамадзян Беларусі ў госьці або на сталае жыхарства ў ЗША;
4. Афармленне дакументаў дзеля стварэння сумесных прадпрыемстваў;
5. Прыём на консульскі ўлік, пацверджанне і набыццё грамадзянства Рэспублікі Беларусь, ды іншыя консульскія паслугі.

Адрас Генконсульства ў Нью-Ёрку:

Consul General
of the Republic of Belarus
708 Third Avenue, New York, N.Y. 10017
Tel: (212) 682-5392
Fax: (212) 682-5491

Рисунок Олега ПОПОВА.

ПАВЕЯЛА НАЦЫЯНАЛІЗМ

„Маўляў, з дзялення грошай пачынаецца дзяленне дзяржавы“, — гаворыць міністр Ягела („Ніва“ ад 7. 03. 1994 г.). Калі не хапае аргументаў, паяўляецца дэмагогія. Ну і як бараніцца перад такім закідам! Але і без дзяльбы грошай насельніцтва Беларускай так падзелена: усе фінансы ідуць на культуру большасці, а на беларускую — кропля. Ці ж беларусы не з’яўляюцца грамадзянамі Рэчыспалітай?

Дзіўна, што дэмакратычная дзяржава не можа выпрацаваць пастаянную палітыку ў адносінах да меншасцяў. І хаця тых меншасцяў у краіне жменька, дык праблемаў узнікае даволі многа. Улады розных узроўняў не бачаць, што падтрымка меншасцяў — гэта чысты дзяржаўны інтарэс.

„НІВА“ МІХАСЬ МАХНАЦКІ

Святой † Памяці
ІРМА ВАЛАТОЎСКА
7. 4. 1938 — 28. 1. 1994

28-га студзеня 1994 году адыйшла ад нас на вечны супакой Ірма Валатоўскі. Хварэла рэдка, але прышоў той час, — вечарам легла і заснула вечным сном. Мікола Валатоўскі — муж Ірмы і бацька чацвярых дзяцей зараз-жа склікаў усю сям’ю...

Паховіны сьв. Памяці Ірмы Валатоўскі адбыліся 31-га студзеня, 1994 году з пахароннага Дому Нэйлс Вуддэл, Ільіноіс. Пратарэй а. Алег Мірановіч адправіў паніхіду. Затым цела пакойнай Ірмы было адвезена на сямейны ўчастак — Элівуд Сэмэтры, Ільіноіс. Праважалі Ірму на вечны супачынак: сям’я, прыяцелі і знаёмыя.

Пакінула Ірма ў вялікім смутку роднага бацьку і матку, мужа Міколу Валатоўскага, сына Колю, тры замужнія дочки і двое ўнукаў. Аставіла таксама брата па мужу Васіля, удаву Зінаіду і іншых родных. Сьв. Памяці Ірма была добраю жонкаю, маткаю і бабкаю...

Сыпі спакойным сном дарагая жонка, мама, бабка ўнукаў. Хай будзе Табе пухам Амерыканская зямля! Вечная Памяць!!!

Пятро Негода

Беларуская нацыя — не толькі беларусы

Арганізацыйны савет “Беларускага згуртавання вайскоўцаў”, утвораны адразу пасля ліквідацыі аб’яднання, распаўсюдзіў сваю заяву па нацыянальнаму пытанню ў Беларусі.

У заяве сказана, што ў нацыянальным пытанні БЗВ пры-

рымліваецца еўрапейскага падыходу, згодна з якім паняцці “нацыя” і “народ” супадаюць. Людзі розных этнічных груп, якія жывуць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, не маглі не набыць пад уплывам навакольнага асяроддзя рысы, уласцівыя беларусам. Таму ў Беларусі жывуць не проста палякі, яўрэі ці, напрыклад, татары, а беларускія

палякі, беларускія яўрэі, беларускія татары, якія разам з беларусамі і складаюць беларускую нацыю”, — сказана ў заяве. Яе аўтары лічаць культуру нацыянальных меншасцей састаўной часткай беларускай культуры.

Аляксандр ЛІМАНОЎСКІ

Белінфарм.

“Народная Гаспадарка”

Непасрэдная Сувязь зь Менскам і Беларуссю!

Lowest Minsk Air Fares! Most Convenient Flights !

Travel Originating in USA

(April 1 - April 30, 1994)

\$525 One Way / \$785 Round Trip

(May 1 - October 27, 1994)

\$575 One Way / \$895 Round Trip

Prepaid Travel Originating in Belarus

(April 1 - April 30, 1994)

\$525 One Way / \$825 Round Trip

(May 1 - October 27, 1994)

\$525 One Way / \$885 Round Trip

For open return tickets add \$100.00

For travel originating in Minsk add \$25 prepaid ticket charge

New York to Minsk: Sunday and Thursday

Depart New York JFK airport via AER LINGUS flight EI112 at 7:35 PM and arrive in Shannon at 7:05 AM and board BELAVIA, Belarusian Airlines flight B2898, departing at 10:30AM, arriving in Minsk at 4:00PM.

Minsk to New York: Monday and Friday

Depart Minsk via BELAVIA, Belarusian Airlines flight B2897 at 7:05 AM and arrive in Shannon at 9:00 AM and board AER LINGUS flight EI111, departing Shannon at 1:00 PM and arriving at JFK at 3:00 PM.

For Immediate Confirmation Call

BELAVIA

Belarusian Airlines

1 800 621- 4414

FAX 516 661-6914

73 Deer Park Avenue, Babylon, NY 11702-9001

БЕЛАВІА – Беларускія Наветраныя Лініі